

Academic Literature **Akademik Literatür**

The Journal of
Social Sciences
Research

Sosyal Bilimler
Araştırmaları
Dergisi

KOMİTACILARIN TEHDİT MEKTUPLARINDA MAKEDONYA'DAKİ TOPRAK MESELESİ VE ÇİFTLİK SAHİPLERİNİN DURUMU

Fatih Alper EKİNCİ

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi, E-mail: alperekinci045@gmail.com

DOI :

Makale Geliş Tarihi : 25 Mart 2024

Makale Kabul Tarihi : 25 Mart 2024

Makale Sonuçlanma Tarihi : 27 Nisan 2024

Makale Yayın Tarihi : 29 Nisan 2024

Sayfa Aralığı : 18-65

Fatih Alper Ekinci, "Komitacıların Tehdit Mektuplarında Makedonya'daki Toprak Meselesi ve Çiftlik Sahiplerinin Durumu", *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD)*, C.1, S.2, Nisan 2024, s. 18-65.

Öz

Osmanlı Devleti, klasik dönemde Balkanlarda hakimiyet sağlamayı başarabilmişti. Fakat 19. yüzyıla gelindiğinde bölgede Osmanlı hakimiyeti sarsılmaya başlamıştı. İç ve dış nedenler sebebiyle Balkanlarda kargaşa ve anarşi dönemi uzun yıllar boyunca sürmüştür. Bu mücadeleler yaşanırken taraflar komitacılar ve çiftlik sahipleri üzerinden bölgede hakimiyet kurmaya ve politikalarını uygulamaya çalışmıştır. Komitacılar, dış güçler ve Osmanlı yönetiminden hoşnut olmayan halkın

desteğini alıp onlar tarafından desteklenirken çiftlik sahipleri ise merkezi otoritesini tekrar tahsis etmeye çalışan Osmanlı Devleti tarafından korunmuşlardır. Çalışma yaşanan mücadeleleri, komitacıların ve özetçiftlik sahiplerinin yazmış oldukları mektuplar üzerinden okuma ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bazıları komitacılar tarafından çiftlik sahiplerine yazılan tehdit mektupları, bazıları ise çiftlik sahiplerinin Osmanlı yönetimine yazdıkları bu mektuplar yazan, yazılan amaç ve yöntemler konusunda birçok bilgileri barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Çiftlik Sahibi, Komitacılar, Tehdit Mektubu

Abstract

The Ottoman Empire managed to dominate the Balkans during the classical period. However, by the 19th century, Ottoman dominance in the region began to shake. Due to internal and external reasons, the period of turmoil and anarchy in the Balkans continued for many years. While these struggles were taking place, the parties tried to establish dominance in the region and implement their policies through the committee members and farm owners. While the committee members were supported by foreign powers and the people who were dissatisfied with the Ottoman administration, the farm owners were protected by the Ottoman Empire, which was trying to reallocate its central authority. The study aimed to read and evaluate the struggles through the letters written by the committee members and farm owners. Some of them are threatening letters written by the committees to the farm owners, and some of them are written by the farm owners to the Ottoman administration. These letters contain a lot of information about the authors, purposes and methods of writing.

Keywords: Macedonia, Farm Owner, Committee Members, Threatening Letter

Giriş

Kuruluşunun ilk yıllarından itibaren izlediği politikalar ile tabiiyetindeki topluluklara bir arada yaşama imkânı sunan Osmanlı Devleti, bu yaklaşımı ile Balkanlarda siyasi bir otorite olarak asırlarca kalmayı başarmıştır. Bu başarının sebebini sadece hoşgörü politikasına bağlamak doğru olmayacaktır. Çağdaşı olan devletlerle karşılaştırıldığında Osmanlılar askeri-siyasi ve ekonomik anlamda fark yaratacak güçlü bir yapı oluşturmayı başaramışlardır. Fakat 19. yüzyıldan sonra devlet, içte ve dışta yaşadığı dönüşümler ve gelişmeler sebebiyle gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bu kaybın en çok hissedildiği yer Balkan coğrafyasıdır.

Balkanlarda yaşanan çözümlenin temel sebepleri şöyle sıralanabilir: Devletin merkezi otoritesinin zayıflaması, toprak sisteminin sekteye uğraması ve bozulması, milliyetçilik akımı ve bunun paralelinde komitacılık faaliyetlerinin ortaya çıkmasıdır. Devlet klasik dönemdeki kurumlarını 19. yüzyıla taşıyamamış veya dönüştürememiştir. Bunun sonucunda idari sistemde bazı

boşluklar meydana gelmiş ve bu boşluklar yerel unsurlar tarafından doldurulmak istenmiştir. Bunlar çıkarları gereği, zaman zaman merkezî hükümeti karşlarına almaktan da çekinmemişlerdir. Bunun sonucunda devlet günden güne güç kaybetmeye devam etmiştir. Devletin klasik dönemdeki gücünü kaybetmesine neden olan tek sebep ayanlar değildi. Toprak sisteminin bozulması da devleti olumsuz etkilemiştir. Osmanlı toprak sistemi devletin ekonomik, askerî ve siyasi açıdan rakiplerine karşı üstünlük kurmasında önemli bir araçtı. Bu sistemin bozulmasıyla birlikte devletin birçok mekanizması işlevini yerine getirememeye başlamıştı. Sistemdeki bu bozulmalara bağlı olarak toprak idaresinde oluşan belirsizlikler, Balkanlarda ayrılıkçı hareketler ve komitacılık faaliyetlerinin artmasına ortam hazırlamıştır.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesiyle birlikte İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletlerin Balkanlardaki çıkarları sebebiyle bölgede komitacılığa yönelen ayrılıkçı gruplar oluşmaya başladı. Güçlü devletlerle temasları bulunan bu tür gruplar, milliyetçi hareketleri hem yaygınlaştırmakta hem de kuvvetlendirmektedirler. Bu tür hareketlerin Balkanlarda en çok hissedildiği yer Makedonya coğrafyası idi. Bu sebeple Makedonya'nın hemen her tarafında Bulgar, Sırp ve Rum komitacılara rastlamak mümkündü. Bu üç komita grubunun en belirgin özelliği Makedonya'da bir toprak reformu peşine düşmeleri idi.¹

Komitacılar amaçlarına ulaşmak için başta silahlı faaliyetler olmak üzere birçok yöntem kullanmışlardır. Kullandıkları yöntemlerden birisi de toprak sahiplerini tehdit etmektir. Bu çalışmada Makedonya özelinde toprak reformu meselesi üzerinden komitacılar ile özellikle Müslüman toprak sahipleri arasındaki ilişkiler komitacıların göndermiş oldukları tehdit mektupları ile toprak sahiplerinin devlet yetkililerine gönderdikleri yardım taleplerini içeren mektuplar üzerinden ele alınacaktır. Çalışmaya kaynaklık eden tehdit mektupları Osmanlı Arşivinden sağlanmıştır. Diğer bir ifade ile kendilerine gönderilen tehdit mektuplarını devletin resmi makamlarına ileten ve yardım isteyen toprak sahiplerine gönderilenler oluşturmaktadır. Komitacıların göndermiş olduğu tehdit mektupları üzerinden Makedonya meselesini anlamayı amaçlamış çalışmada şu sorulara cevap aramaya çalışılacaktır: *“Komitacılar neden çiftlik sahiplerini hedef aldılar? gönderdikleri tehdit mektupları ne derece etkili oldu? çiftlik sahiplerinin Osmanlı Devleti veya halk indinde karşılıkları*

¹ Fatma Gül Özküçük, *I.Meşrutiyet Dönemi Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011, s. 100-101.

ne idi? çiftlik sahipleri komitacılık faaliyetlerine karşın kendilerini Osmanlı egemenliğinin neresinde görüyorlardı? komitacılara destek veren Müslüman toprak sahipleri de var mıydı? devlet, çiftliği basılan zarar gören çiftlik sahiplerine nasıl ve ne ölçüde destek veriyordu?...”

1. MAKEDONYA'DAKİ BULGAR KÖYLÜSÜNÜN DEĞİŞİM-DÖNÜŞÜMÜ VE ÇİFTLİK SAHIPLERİNİN YAŞADIKLARI SORUNLAR

Makedonya en eski tarihi kaynaklardan takip edilebildiği kadar sürekli bir karışıklık, savaş ve bunların akabinde göçlere sahne olmuş bir bölgedir. Bu kaos ortamı Osmanlıların bölgeye gelmeleriyle birlikte son bulmuştur. Osmanlı yönetimi, ilk olarak bölgedeki feodal sisteme ve bunun getirdiği anarşiye son vermiştir. Halka yeni haklar tanımıştır. Ağır vergiler karşısında ezilen halk için daha uygun bir vergi düzenlemesi getirmiştir. Bunların yanı sıra angarya ve keyfi işlere meydan verilmemesi için önlemler almıştır. Tüm bu yapılan yeni düzenlemelere Osmanlı yönetiminin Balkanlarda uyguladığı hoşgörü politikası da eklenince hem halk bu düzeni benimsemiş hem de Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hakimiyeti pekişmiştir. Balkanlarda -daha özelinde Makedonya'da- kurulan bu sistem, Osmanlı idaresinin bölgedeki hakimiyetini uzun süre devam ettirmesini sağlamıştır.²

Makedonya bölgesinde zamanla güç kaybı yaşayan Osmanlı Devleti, bölgedeki huzursuzluklarla baş etmek adına zaman, iş gücü ve kaynak yönüyle zarara uğrayacaktır. Bölgenin çeşitli sebeplerle istikrarsızlaşmasının sonucunda Bulgarlar, Sırlar ve Rumlar mevcut yönetimden hoşnut olmamaya başlamışlardı. Osmanlı egemenliğinden rahatsızlık duymaya başlamalarının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden en önemlisi belki de diğerlerinin ortaya çıkmasını tetikleyen en önemli etken ekonominin bozulmasıdır. Osmanlılar uyguladıkları tımar sistemi ile siyasi-askeri ve sosyo-ekonomik yapıyı birbirine bağlayarak güçlenmişlerdi. Ancak 16. yüzyılda bu yapı bozulmaya başlamış ve ortaya çıkan problemler zamanında çözülmediği için ileriki yıllara kronik sorunlar olarak miras kalmıştı. Devlet yetkilileri kalıcı çözüm bulmak yerine “*malîyenin vikayeden korunması için*” halka

² F. Gül Özküçük, *I. Meşrutiyet Dönemi...*, s. 19; Osman Köse, “Bulgaristan Emareti ve Türkler, (1878-1908)”, *Turkish Studies*, C:1, S:2, 2006, s. 262; Süleyman Kani İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, yayına hazırlayan Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 1999, s. 79.

olağandışı vergiler koymaya başladı. Daha sonra bu vergiler kalıcı statü kazandı.³ Devlet tımar sitemine bir alternatif olarak iltizam sitemini uygulama başladı. Bu sistemle devlet sıcak para ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktaydı. Toprakların vergi gelirleri en yüksek teklifi veren kişi ve gruplara peşin para karşılığında satılmaktaydı. Bunları satın alanlar genelde sermaye sahibi ağalardı. Bu sistem halka daha çok yük bindiriyordu. Anadolu'da ve Balkanlarda vergi konusu mültezim ve halk nezdinde ciddi sorunlar yaşanmaktaydı. Ayrıca uygulanan bu sistem Osmanlı hakimiyeti öncesi yaşanan feodal anarşi düzeninin yeniden ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁴

Yukarıda sayılan sorunlara ek olarak yaşanan problemlerden birisi de Osmanlı klasik toprak sisteminin değişime zorlanmasıydı. Bu kısaca çiftlikleşme süreci olarak tanımlanabilir. Önceleri reaya tarafından işlenen topraklar güvenlik, ekonomik vb. sebepler yüzünden terk edilmişti. Bölgedeki nüfuzlu ve güçlü kimseler bu durumu fırsat bilerek toprakları kendi hakimiyet sınırlarına katmıştı. Bunun sonucunda da zamanla büyük çiftlikler oluşmaya başlamıştı. Bu çiftlikleri oluşturanlar kimi zaman bir veya birden fazla kimselerdi. Sadece kişiler ve gruplar değil, Müslüman- Gayrimüslim vakıf ve manastırlar da sahipsiz toprakları kendi sınırlarına katarak çiftlikleşme sürecine dahil olmuşlardır. Bu topraklarda devlet, mültezim, halk, vakıf, manastır gibi tarafların hepsinin birbirleriyle yaşadıkları yoğun anlaşmazlık süreçleri arşiv belgelerinden takip edilebilmektedir. Taraflar arasında yaşanan bu anlaşmazlıklar kimi zaman ulusal hareketlerin tetiklenmesine de neden olmuştur. Makedonya'da yaşanan ayrılıkçı hareketlerin nedenlerinden belki de en önemlilerinden birisi de toprak sahipliği meselesidir.⁵

Halil İnalçık tımar sisteminin bozulmasını 1595-1609 yılları arasında ve sonrasında meydana geldiğini savunur. Bu dönem içerisinde gelişen bazı olaylar reayayı toprağından uzaklaştırmıştır. Boş kalan topraklar nüfuzlu kimseler tarafından ele geçirilmeye başlanmıştır. Toprağı

³ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001, s. 30.

⁴ Hakan Tan, *Makedonya'da Bulgar Komite Faaliyetleri ve Boris Sarafof*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2013, s.28; Meltem Begüm Saatçı, *Makedonya Sorunu*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya 2004, s. 8.

⁵ Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Katlıklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s.206-207. Bkz. Hadi Belge, *19. Yüzyıl Osmanlı Taşra İdaresinde Aynaroz Manastırları* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2018; Alper Fatih Ekinci, *Osmanlı Devleti'nde Kışlaklar (XIX. Yüzyıl)* (Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu 2022.

zengin ve nüfuzlu kimselerde toplanmaya başlanması çiftlikleşme sürecinin oluşmasına da sağlamıştır. Tanzimatçılar her ne kadar büyük toprak sahipliğini engellemeyi ve büyük toprakları dağıtmaya çalışsalar da bunda başarılı olamamışlardır. Toprak sahipliğindeki bu durum 19. yüzyılda Balkanlarda çıkan ayaklanmaların, huzursuzluğun ana sebebini teşkil etmekteydi.⁶ Kavramları, duruş yeri ve ideolojisi farklı olsa da Bulgar tarihçilerinin konuya bakışı benzerlik gösterir: 17. yüzyıldan itibaren Hıristiyan köylülerin işledikleri topraklar sistematik bir biçimde ellerinden alınmıştı. Köylülerin ellerinden alınan bu araziler zaman içerisinde çiftlik olarak adlandırılan (büyük, ticari hacmi yüksek) tarım işletmelerinin birer parçası haline gelmiştir. Sadece arazi sisteminde değişiklikler yaşanmamış, arazi üzerinde yaşayan köylünün statüsü de değişmişti. Toprağın üzerindeki köylüler serf statüsüne indirgenmişti. Toprağın işlenmesini serf statüsündeki bu köylü gruplar ve çoğunluk ortakçılık müessesesi kapsamında işlenmekteydi. Çiftliklerin sayılarının çoğalmasıyla birlikte zaten var olan köylü ve Müslüman toprak sahibi arasındaki çatışma daha da artmıştı. Elindeki toprağını kaybedenlerin büyük çoğunluğunu Hıristiyan reaya oluşturuyordu. Bu da çiftlik sahiplerine karşı verilen mücadelenin yalnızca toplumsal ve ekonomik kaygılarla değil, aynı zamanda ulusal bir nitelik kazanmasına da imkân sağlamıştır.⁷

Çiftlik sahipleri ve köylüler arasında birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken bazı yükümlülükleri vardı. Çiftlik sahibi, ilk olarak yavaşmaları vasıtasıyla mümkün olabildiğince çok arazinin ekilmesini sağlıyordu. Sonrasında geri kalan tarım arazisini de farklı büyüklükteki parsellere bölüp öküzlerinin sayısına göre ortakçılara bırakıyordu. Tohumu da o veriyordu. Hasattan önce aşar alınıyordu. Sonra kalan hasadın 1/10'u tohum olarak ayrılıyordu. Geriye kalan ürün yarı yarıya çiftlik sahibi ve köylü arasında bölüşüyordu. Eğer çiftlik sahibi köyde bulunuyorsa⁸ ortakçılar onun geçimini sağlamak için, sırayla hediyeler tavuk, yumurta, süt vb. göndermek

⁶ Halil İnalçık, "Çiftlik", *TDV*, C:8, İstanbul, 1993, s.314.

⁷ F. Adanır, *Makedonya Sorunu...*, s.V.

⁸ 1900'lü yıllara gelindiğinde çiftlik sahiplerinin büyük kısmı çiftliklerde ikamet etmiyordu. Genellikle şehirlerde yaşıyorlardı. Bunun nedenlerinden birisi bölgenin güvenlik sorunu idi. Çetecilik faaliyetinin yükselişe geçtiği bu dönemde, Osmanlı güvenlik güçlerinin merkezden uzak yerleşimlerin ki buna çiftliklerde dahil güvenliğini sağlamakta zorluklar yaşadığı görülmekteydi; M. Begüm Saatçı, *Makedonya Sorunu...*, s.124.

zorundaydılar⁹, çiftlik sahibi, sağladıkları gıda maddelerine karşılık olarak ortakçılar için parasız konut, çayır ve odun hazır bulunduruyordu.¹⁰ Bu ve bunun gibi yükümlülükler çiftlik beyleri ve köylü halkı karşı karşıya getirmiş olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Osmanlı Devleti'nde önemli makamları işgal etmiş, birçok önemli meselede aktif rol oynamış hatta Sadrazamlık da yapmış olan Mahmut Şevket Paşa'nın Balkanlar ve daha özelinde Makedonya için yapmış olduğu çıkarımlar kayda değerdir. Onun özellikle toprak sahibi ağalarla ilgili tespitleri dikkat çekicidir: Paşa, Balkanlarda toprak beylerinin imtiyazlı bir hayat sürdürdüğünden bahseder. Halkın özellikle Makedonya'daki toprak ağalarından nefret ettiğini belirtir. Feodal bir sistemin bölgede var olduğunu ifade etmektedir. Toprak sahibi beylerin çiftlikleri üzerindeki köylüyü istediği gibi sömürdüğünü, köylülerden %20-40 oranında faiz aldığını ve bu durumun köylüyü zor duruma soktuğunu belirtmektedir.¹¹ Böylelikle Paşa'nın devletin tebaasına karşı çifte standartlı ve adil olmayan yönetimini dile getirecek, çözümlenin itici gücü olan dinamikleri sergilediği ifade edilebilir. Sonuç olarak, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ilişkiler 19. asırda iyice kötüleşmiş durumdaydı. Bazı Hıristiyanlar, kalabalık olarak yaşadıkları bölgelerde, Osmanlı'ya rakip olan devletlerin yardımıyla elde ettikleri ekonomik ve diğer üstünlükleri sayesinde Müslümanlara zavallı gözüyle bakmaya başlamışlardı. Bu gibi sebeplerden dolayı Müslüman halkla beraber Osmanlı sivil ve askerî idarecileri de azınlıklara karşı tepkisel davranışlarda bulunmaya başladılar. Bunun yanında Müslümanlar arasında bilgi ve kültür azaldığı daha doğrusu Hıristiyanlar arasında çoğaldığı için aralarında bir çekememezlik durumu ortaya çıktı. Bu ve benzeri hadiseler ise Osmanlı'dan ayrılma duygusunu güçlendiriyordu.

Osmanlı Devleti'nde bir Makedonya sorununun ortaya çıkması aynı zamanda dönemin güçlü devletlerinin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletler desteklediği gruplar vasıtasıyla bölgede avantaj elde etmeye çalışmışlardır. Bunlar Makedonya'da komitacılık faaliyetlerinin dış sebeplerini oluştururken bir de meselenin iç sebepleri vardır. Makedonya meselesinin en yoğun yaşandığı dönemde Osmanlı

⁹ Köylüler üzerindeki bu yükler, Makedonya'da ayrılıkçı oluşumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur; Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (TFR.I.SL)*, 78/7705.

¹⁰ F. Adanır, *Makedonya Sorunu...*, s.40.

¹¹ Dilek Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri İle Selanik Vilayetinde Komitacılık: (1890-1913)*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2014, s. 131-132.

Devleti'nin Makedonya'da egemenliğinin tehlikeye girdiği dönemlerde orada idarecilik yapan Tahsin Uzer'in anıları dikkate değerdir. Sistemi, acımasızca eleştirmekten kaçınmayan Uzer meseleyi mensubu olduğu devletin bir idarecisi gibi değil de halkın gözünden nakletmişti.

"...Köyleri şöyle bir dolaştım Zaptiye ve jandarma zulmünden ve azabından başka bir şey görmedim. Müslüman'ı, Rum'u ve Bulgar'ı bunlardan şikâyetçi buldum. Tütün komisyoncularının, tüccar adına yaptıkları rezalet kalmamış, halk yumuşak tabiatlı, saygılı emre uyar ve kendi hallerine bırakılsa, mesudane bir hayat geçirecekler; çünkü tanrı onlara gayet verimli ve zengin bir toprak ihsan etmiş, yüksek ahlak sahibi kişilerdi. Maalesef bunların normal yaşantısına imkan bırakılmamıştı. Halktan istenilen vergiler, o zaman zaptiyeler, yani jandarmalar aracılığıyla toplanır ve muhtarlarda düzenledikleri tutanaklarla parayı, hazineye teslim ederlerdi. Tahsil-i emval yani "para toplama" konusu devlet ile milletin, birbirine en yakından ilişki kurdukları; en önemli iktisadi meseledir. Örneğin haksız ve yersiz para almak! Maddi durumu vergi borcunu ödemeye yeterli oluncaya kadar bekletilmesi imkânı varken, tenceresini ve hatta en değerli varlığını bile sattırıp, memur maaşlarını karşılamak için her hal ü karda altından kalkılmaz bir durum yaratan zulümle karışık bir idare sistemi uygulanıyordu. Zavallı köylü, harman mevsimi ise ve tütünleri satılmamış ise, imkânsızlıktan dem vurarak, istenilen parayı veremeyeceklerini söyleyince, derhal işkence ve baskı başlar. Kazaya ve Livaya borcun bir süre ödenmesi için başvuranları da, tabur ağaları ve mülkiye amirleri kovarlar. Hatta tahkir ve tehdit ederler. Köyde Ağnam (küçükbaş hayvan) ve mekkâre(katır, at, eşek vb.) varsa köyün uygun bir yerinde toplar ve sahiplerini de bunların arasında tevkif ederler. Zavallıların aileleri de ya kıymetli eşyalarını veya tütünlerini yok pahasına rehin etmek için, dört tarafa başvururlar. Toplanan hayvanlar düşük fiyatlarla elden çıkarılır veyahut ileride bunlardan alınacak yağ veya yapayağıya karşılık korkunç bir faizle para bulmak zorunda kalırlar. Süvari jandarmalar; Köylerde yer, içer, arpa, buğday ellerine ne geçerse hayvanlarına yedirirler. Hatta Hıristiyan köylerinde, rakısına şarabına ve karısına kadar ileri giderler. Nihayet o köyden istedikleri parayı alıp def olurlar. Bu zulüm o köyde yapılırken, civar köyler tir tir titrer ve onlar da başlarının çaresine bakarlar. Velhasıl müsait olmayan mevsim ve vaziyette tahsilat yapıldığından, tedarik ettikleri 10.000 kuruşu, 30.000 kuruş zararla kapatırlar yani faiz ve avansın korkunç neticesini görürler."¹²

Tahsin Uzer Osmanlı'nın Makedonya Coğrafyasını kaybetmesinde her şeyden önce burada yaşayan unsurların devlete olan güven ve saygınlığın kaybetmelerinin önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır.

¹² D. Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri...*, s.128; Tahsin Uzer, *Makedonya'da Eşkıyalık Tarihi Ve Son Osmanlı Yönetimi*, 3.baskı, TTK, Ankara 1999, s. 31-33.

Çiftlik beyleri ve köylü gruplar arasındaki sorunlar Bulgar komitelerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sadece Bulgarlar komiteler ve çeteler oluşturmamış Sırplar ve Rumlar da bu tür bir teşkilatlanmaya gitmiştir. Bu gruplar teşkilatlanma sürecinde halk desteği aldıkları gibi aynı zamanda dış destek de almışlardı. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletler askeri-ekonomik-diplomatik desteği sağlamışlardı.¹³ Bulgar komitecileri aldıkları dış destek ve iç etkenler sebebiyle halkı Osmanlı idaresine karşı kışkırtıp isyana teşvik etmekteydiler. Dış destek bağlamında en önemli desteği Rusya verse de halkın isyana katılmasında önemli iç nedenlerde vardı. Halkın idareciler ile yaşadığı sorunlar buna bir örnektir. Halka neden isyanlara katıldıkları yönünden bir soru sorulduğunda mütesellimleri, köy ağalarını ve subaşılıarı işaret etmekteydiler. Bunların kendilerine karşı kötü muamelelerinden bahsetmekteydiler. Yaptıkları hareketin ana hedefini bu tür idarecilerin oluşturduğunu belirtiyorlardı. Hükümetin bunlara bir çözüm bulması gerektiği fikrini savunuyorlardı.¹⁴

2. KOMİTACILARIN MAKEDONYA'DA YÜRÜT'TÜKLERİ FAALİYETLER

Bulgar komitacıları Makedonya'daki emellerine ulaşabilmek için siyasi faaliyet yürütmenin yanında çete faaliyeti yürütmekten de geri durmuyorlardı. Pek tabii çeteler eylemlerini gerçekleştirmeden önce teşkilatlanmalarını tamamlamaları gerekiyordu. Görev dağılımları, yetkilendirme, silah ve mühimmat gibi elzem şeylerin tamamlanmasından sonra çeteler artık eylem için hazırды. Artık hedef belirleme safhasına geçilmişti.¹⁵

Çetelerin ana hedefini Müslüman toprak sahipleri ve köylüler oluşturmaktaydı. Bunların dışında kendi davalarına yine bir tehdit olarak gördükleri gayrimüslim halkta zaman zaman Bulgar çetelerinin saldırılarından nasibi almıştır. Çetelerin bu kişi ve gruplara saldırma nedeni hem kendi davalarını sürdürebilmek adına gerekli maddi gücü sağlayabilmek hem de bir kaos ortamı çıkararak bundan faydalanmayı amaçlamaktaydılar.¹⁶ Komiteler teş-

¹³ Kaya Bayraktar, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)", *Bilgi*, S:69, 2014, s.5-6; Mithat Aydın, "Osmanlı Makedonyasında Slavist Bulgar Komita Faaliyetleri", *Belgi Dergisi*, C:2, S:18, Yaz 2019, s.1593. Bkz. Ahmet Altıntaş, "Makedonya Sorunu Ve Çete Faaliyetleri" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, S:2, 2005; Güler Yarcı, "Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C:4, S:1, Ocak 2013.

¹⁴ O. Köse, *Bulgaristan Emareti ve...*, s.264.

¹⁵ D. Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri...*, s.244.

¹⁶ D. Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri...*, s.244.

kilatlanmalarını bitirdikten sonra Müslüman gruplara karşı sistematik saldırılarda bulunmaya başlamışlardır. Bu saldırıların temel amacı Müslüman halkın üzerinde baskı kurmak, göçe zorlamak başta gelmektedir. Tehdit, öldürme, yaralama, kaçırma gibi askeri eylemlerin yanında ekonomik eylemlerde komitacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁷

Komitacılar ameleleri örgütleyerek Müslüman çiftlik sahiplerinin topraklarını ekip biçmesini önleme yoluna gitmekteydiler. Keza uyguladıkları boykotla bölgede yüzlerce yıldır devam eden teamülleri ve üretim ilişkisini kılarak Müslüman toprak sahiplerini önce zarara uğratma ardından gitmeye-göç etmeye zorlama sonra da toprakları ele geçirmeye yönelik sistematik bir planın parçasını uygulamaktaydılar.¹⁸ Komitacıların çiftlik sahiplerine yapmış oldukları baskılarla onları en masum amaçla topraklarını satmaya zorlamaktaydılar. Bulgar komitecileri tehdit yoluyla bazı çiftlikleri satın almıştır. Bu durumu davalarında ekonomik bir mücadele olarak görmüşlerdir.¹⁹

Komitecilerin üzerinde ele geçirilip tercüme ettirilmiş belgelerde komitecilerin çalışma talimatları bulunmaktaydı. Bu talimat Makedonya başta olmak üzere yaşanan olayların arkasındaki sebeplere, olaylar sonrası yaşanan gelişmelerdeki bilgi kirliliği ve dezenformasyonun izlerini de görmek mümkündür. Bunların dışında çetelerin nasıl destekleneceği, para toplama, köylüleri ayaklanmaya teşvik etme köy, şehir mıntıka görevlileri ve bunların görev ve sorumluluklarını, hareket tarzını içeren bu 21 maddelik talimat manidardı. Talimatnameye göre; köylülerin Osmanlı askerinin hareketlerini takip edip çetelere bildirme zorunluluğu bulunmaktaydı. Halkı mutlaka galeyana getirerek köye gelen Osmanlı askerinden konsoloslar ve merkezi hükümet nezdinde şikayetçi olmalarının sağlanması isteniyordu. Köye gelen Osmanlı asker ve memurlarının velev ki çok cüzi bile olsa masraflarının köyün vergisinden düşülmesinin sağlanması, olmadığı takdirde şikayet edilmesi talep edilmekteydi. Komiteler köye geldiğinde hemen köylüden nöbetçiler tayin edilmesi isteniyordu. Ayrıca bunların her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi, silahı olmayanlara köyün parasından silah temin edilmesi belgelerde belirtiliyordu. Talimatnamenin iki maddesi (dördüncü ve yedinci)

¹⁷ Suzan Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi Bir Örgütlenme: Makedonya-Edirne Dahili İhtilal Teşkilatı (1893-1912)*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2018, s.210.

¹⁸ BOA, *TFR.I.ŞKT*, 44/4342, 24 Haziran 1320, (7 Temmuz 1904). S. Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi...*, s.210.

¹⁹ S. Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi...*, s.210.

ise doğrudan toprak ağaları ve beylerini hedef almıştı. Bu maddelerden birisi; Komiteye muhalif ve faydasız Hristiyanların katledilmeleri maddesi idi. Cinayet hangi köyde olursa olsun bekçilere, kahyalara, imamlara ve beylere (toprak sahiplerine) yüklenmeliydi. Mahkemede fiilin bunlar tarafından işlendiğine dair kanaat oluşacak derecede şahitlik ve tanıklık yapılmalıdır. Yedinci madde de ise komite çetesinin her köyde adamları olması gerektiği ve bazen bunlardan birisinin, bey için fedai olarak belirlenmesi isteğidir. Bu fedai bir beyi veya bir muhbiri ortadan kaldırmak için gerekirse canını vermelidir. Böylece ilk olarak bey katledildiğinde bütün köyün ahalisi hükümet adliyeye davet edecektir. Köylü ötede beride meşgul olacak (sürtecektir), ikincisi ise köylünün artık kendi başına iş becermeye başladıkları kanaati oluşacak cesaretleri ve özgüvenleri artacaktır. Fedai yazılmış olanlar cesaretlendirilip köydeki görevlerini yapmaları sağlanmalı, düşmanları olan zalim Türkleri katletmeli ve katli ihbar edenler de derhal katledilmelidir ki eylem hiçbir zaman ortaya çıkmasın.²⁰

Çiftlik sahiplerinin hedef seçilmesinin komitacılar için birçok faydası vardı. Osmanlı düzeninin taşradaki sahibi ve devamı olarak gördükleri çiftlik sahipleri aynı zamanda büyük topraklara hükmetmekteydiler. Topraksız köylünün toprak vaadiyle gönlünün kazanılması için iyi bir hedeftiler. Komitacıların genelde sahip oldukları sosyalist ideoloji hem tarihsel olarak hem de gelecekte planlanan düzen açısından toprak sahiplerini bertaraf etmeyi amaçlamaktaydı. Böylece komitacıların faaliyetlerinde önemli bir kısım halk desteğini arkalarına almalarını da sağlamaktaydı. Genellikle ilk yaklaşım çiftlik sahiplerinin tehdit edilmesidir. Bu tehdit para veya her türlü destek talebi şeklinde olmaktadır. Şayet istekleri belirlenen zaman içerisinde yapılmaz ise saldırılar başlıyordu. Bu saldırılar genellikle önce çiftliği hedef alırdı. Evleri, ürünleri, hasadı yakmak en çok görülen usuldü. Daha şiddetli uygulamalarda ise kimi zaman çiftlik beyini kimi zaman da ailesinden veya etrafından birilerini kaçırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Komitacılar istediklerini alamadıkları vakit şiddetin dozunu arttırarak çiftlikte yarıcı köylüleri, kaçırdıkları kişileri, çiftlik beyi veya yakınlarını hedef alır ve öldürürlerdi. Bütün bu süreç her yerde aynı şekilde işlemeyebilirdi. Bazen çiftlik sahipleri ve köylüyü korkutmak amacıyla tehdit olmadan doğrudan saldırılarla insanlar hedef alınıp öldürülebiliyordu. Böyle durumlarda bazı farklı davranışlar görülmekle birlikte çiftlik sahiplerinin tepkileri genelde devlet ve askeri yetkililerden yardım istemek şeklinde olurdu.

²⁰ BOA, *TFR.I.SL*, 62/6119, 5 Kanunusani 1320, (18 Ocak 1905).

2.1. Tehdit Eylemleri

Makedonya'daki Bulgar ayrılıkçı hareketi iki yönde gelişmişti. Birincisi Makedonya'nın Bulgaristan'dan ayrı iç bağımsızlığını hedefleyen iç Makedonya örgütü idi. İkincisi ise doğrudan kaynağını Bulgaristan'dan alan ve oradan desteklenen hareketti. Bunların amacı Makedonya'nın Bulgaristan'a katılmasını sağlamaktı. Bu hareketin toprak ağaları üzerinde görünen biçimlerinden birisi de kaynağı Bulgaristan olan tehdit ve fidye mektupları idi. Sofya'daki komitecilerden birisi olduğu belirtilen Dimo Tonçof adlı şahıs tarafından gönderilen mektup buna bir örnek teşkil edilebilir. Mektubun muhatabı Hacı Mehmed Efendi idi. Mehmed Efendi'den para talep edilmekteydi. Eğer bu meblağ gönderilmez ise ilkbaharda sınırın geçilerek çiftliğin yakılacağı ve kendisini de öldüreceklerini belirtmişlerdi. Mektubu aldıktan sonra Mehmed Efendi hemen kaymakamlığa başvurmuş ve korunma istemişti. Mehmed Efendi Bulgar çetelerinin neler yapabileceğini dönemin gazetelerinden, komitacıların eylemlerinden yahut çiftlik sahibi arkadaşlarının başına gelenlerden çok iyi biliyordu. Başka çiftlik sahiplerine de mektuplar gönderdiği anlaşılan komite ve kişiye dikkat çekilerek Bulgaristan yetkililerinden durumun önlenmesi istenmişti.²¹ Osmanlı bürokrasisi için bir başka problem de tehdit mektuplarının her ne kadar yakın zamanda Osmanlı hakimiyetinden kopmuşsa da başka bir ülkeden gönderilmiş olması idi. Bu Osmanlı yetkililerini daha da zor durumda bırakıyordu. Çünkü Bulgaristan emaretine yazılarak Bulgar makamlarının bu kişiyi cezalandırması istenmekte ve beklenmekteydi. Tehdit mektubundaki sınırı geçme ibaresi dikkati çekmektedir. Çünkü Osmanlı-Bulgar sınırının bir türlü kontrol edilemediği, komitacıların bu sınırı daimi bir şekilde geçtikleri ve Bulgaristan'dan aldıkları yardımların düzenli bir şekilde kendilerine ulaştırıldığı gerçeğine dikkat çekmekteydi.

Bulgar çeteciler tehdit mektuplarını doğrudan gönderebildikleri gibi muhataplarına ulaşabilmek için farklı metotlar da geliştirmişlerdi. Bunlardan biri Vecihi Bey örneğidir. Vecihi Bey Kesriye'nin ileri gelen çiftlik sahiplerinden birisiydi. Bu yüzdende Bulgar çetecilerin hedefi haline gelmişti. Kendisine ulaşmak isteyen çeteciler, Vecihi Bey'in ortakçısı olan çiftçilerinden birinin odasından içeri tehdit mektubu atmışlardı. Tehdit mektubu "*Elli aded lirayı osmaniyeyi havi ve 3175 numaralı komite heyetinin tarafınıza bir kâta ilmühaberi gönderilelidenberi 15 günde komite heyetinin sanduğuna yatırtmak*

²¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *DH.MKT*, 2293/102, 3 Ramazan 1317, (5 Ocak 1900).

*istiyoruz şayed bu teklifimize dahi kulak asmayacak olursanız komite heyetinin layık gördüğü vechle hakkınızda muameleyi yapmağa başlanılacaktır bundan böyle hakkınızda her ne olursa olsun komite heyetinden başkasını mesul tutmayacağınızı bilmen lazımdır.”*²² ifadelerini içermektedir. Selanik merkezli 3. Ordu yetkililerinin göndermiş olduğu yazıda son zamanlarda bu gibi tehdit ve eşkıyalıkların arttığı ifade edilmişti. Ayrıca bu konuda hızlı ve ciddi önlemler alınması gerektiği belirtilmişti.

Komitacılar sadece Müslüman toprak beylerinden para talep etmiyorlardı. Hristiyan ahaliden de para talebinde bulunuyorlardı. Özellikle Bulgar komitacılar Rum çiftlik sahiplerine Müslüman çiftlik sahiplerinden farklı yaklaşmamışlardı. Hatta Bulgar-Rum nüfuz çatışmasının yaşandığı yerlerde çok daha şiddetli davranmışlardı. Dört kişilik bir eşkıya grubu Fili çiftliği subaşı ve Grenebeli Dimitri Anderya Boşuya'ya para göndermeleri için Rumca mektup göndermişlerdi.²³ Yine komita efradının gayrimüslimlerden para ve eşya istediklerine dair bir başka örnek Hora çiftliğinde yaşanmıştı. Luka isimli bir eşkıya Pandali Yorgi'ye mektup göndermişti. Mektupta 10 gün içerisinde istekleri kendine iletilmediği takdirde Yorgi'yi ölümle tehdit etmekteydi.²⁴

Tehdit mektupları içerisinde en ayrıntılı ve derinlikli yazılmış olanlardan birisi Bulgar komitacılarının en meşhurlarından olan Çernoyef'e aittir. Çernoyef'in Usturumca'daki Hacı Nafi Bey'e göndermiş olduğu tehdit ve para talebi içeren mektubu bu dönemde Makedonya'da çiftlik sahiplerine gönderilmiş yüzlerce mektuptan bir tanesini teşkil etmekteydi. Görüldüğü kadarıyla bu mektubun diğerlerinden ayrılan yönlerinden birisi Çernoyef gibi bu hareketin aynı zamanda fikri liderlerinden birisinin elinden çıkmış olması idi. Bu haliyle içerik olarak uzun ve dönemin Bulgar milliyetçi hareketinin ideolojik görüşlerini içeren mektup, hareketi anlamak için bütünüyle önem taşımaktadır. Dolayısıyla aşağıda bir tercümesi verilen mektup sosyalist, milliyetçi bir hareketin ideolojik keskinliklerini taşıyorsa da içerisinde Osmanlı egemenliği, köylü ve toprak meseleleri hakkında bölgenin bazı gerçeklerine işaret etmesi bakımından manidardır.

²² Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *A.MTZ.(04)*, 101/12, 14 Haziran 1319, (27 Haziran 1903).

²³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) *TFR.I.MN*, 131/13091, 28 Haziran 1323, (11 Temmuz 1907).

²⁴ BOA, *TFR.I.MN*, 75/7414, 14 Eylül 1321, (27 Eylül 1905).

Mektup “*Usturumca Hristiyan Hükümetinden*” başlığıyla Bulgarlara ve etnisiteye değil doğrudan dini kimliğe atıf yaparak başlamıştı. Bundan sonra toprak meselesinin tarihsel bir süreci adeta özetlenmişti. Osmanlı hükümeti “*yankesici*” olarak nitelendirilmişti. Osmanlı idaresine dayanarak kanuna aykırı bir şekilde Hristiyanların arazilerinin “*siz bütün beyler*” denilerek açık bir şekilde çiftlik sahiplerini işaret ederek, ele geçirilmiş olduğunu belirtmişti. Böylece milletin esaretini tahammül edilemez bir hale getirildiği, dahası milleti beylerin ve subaşlarının esiri haline getirildiğini belirtmişti. Halkın (çiftçinin) üzerindeki ağır yüke dikkat çeken Çernoyef gece gündüz ailesiyle çalıştığı halde ürünün yarısından fazlasının elinden alındığını hatta yortu günlerinde bile beylerin tarlalarında çalışmaya zorlandığından şikayet etmişti. Bundan sonra Osmanlı idaresinin meşruiyetini yitirmesi ve komitacılık hareketinin kendince haklı sebeplerini ortaya koymaya çalışmıştı. Halkın Osmanlı idaresine olan güvenini kaybederek kendi kuvveti üzerine dayanmaya mecbur kaldığını ifade etmişti. Böylece halk örgütlenerek Osmanlı hükümetine karşı isyan etmeye mecbur olduğunu belirtmişti. Hatta kendi içinde bulunduğu komitacı gruplarını ise daha ileri seviyede görerek “*daha akli başında olanlar silahı ellerine alarak insanlık hukukunu aramaya mecbur kaldığını*” belirtir. Ayrıca Hacı Bey’e “*sizin hükümetiniz*” diyerek çiftlik sahipleri ile hükümet arasındaki ilişkiyi de aynı kaynak ve düzlemde gördüğünü gösterir. Makedonya’nın her yerinde ortaya çıkmış çeteleri bu sürecin tabii bir sonucu olarak gören Çernoyef, bunların Hristiyan bir hükümet kurmuş olduklarına dikkat çeker. Bundan sonra Osmanlı hükümetinin bu gelişmeleri çekemediğini ve milletin bu halini mahvetmek için her türlü vasıtaya başvurduğunu belirtir. Yıldız’dan verilen emirlere itaat eden memurlarınız ve askerleriniz Hristiyanları takip, şiddetli tedbirleri almak ve uygulamaktan çekinmediklerini belirtir. Ancak milleti korkutarak esir edemeyeceklerini belirtir ve şartların değiştiğine işaret eder. İzlenilen siyaset ve taktikle ateşe benzin (yağ) döküldüğünü anlayamamakla itham eder. Çernoyef’in diğer bürokratik kesimlere değinmeden doğrudan “*Yıldız*”ı hedef alması dönemin muhalif ruhuna uygun bir hedefi işaret etmesi de yine dikkati çekmektedir. Şiddet ve dehşet ile milletin idaresinin mümkün olmayacağını anlamak gerektiğini söyleyen Çernoyef, komitacılar ve taktikleri düşünüldüğünde sanki bu hakkı sadece kendilerinde görür gibidir. Dahası komitacıların yaptıklarını bir “*şiddet ve dehşet*” sarmalında olmadığını veya görmediğini göstermektedir. Siz halkı hapsedebilir, işkence yapabilir, öldürebilir, köyleri yakabilirsiniz fakat amacınıza-hedefinize başarılı olmazsınız der. Aynı zamanda klasik komitacı taktikleri olan bu dehşet,

anarşi, kaos politikalarını yalnızca Osmanlı idaresi yapmaktadır. Belli ki komitacı eylemleri ona göre bunların hiçbir özelliğini yansıtmaz. Çernoyef hükümetin duruma çare olarak köylere asker koyulmaya başlanmasını, askeri tedbirleri, köylüye yeni yükler getirdiğini ve alınan tedbirlerin köylülerin işini yapmasını engellediğine işaret eder. Çeteleri ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını bunu bazı Osmanlı bürokratlarının gördüğünü (herhalde kendileriyle iletişim ve iş birliğinde olan muhalif İttihat Terakki çevrelerini ve gruplarını kastediyor) belirtmişti. Bu noktada hükümetin izlemiş olduğu politikalarda beylerin etki ve sorumluluğuna da dikkat çekmişti. Çünkü beylerin onayını almadan hükümetin hiçbir tertip ve teşebbüste bulunmadığını ve dolayısıyla yaşanan olumsuzluklardan “*hükümetten ziyade siz*” sorumlu tutarız diyerek yine yerel ileri gelen ve çiftlik sahiplerini hedef almıştı. Bölgede askeri tedbirlerin alınmasının sağlanmasında Hacı Bey’i ve paşayı sorumlu tuttuklarını da belirtir. Hristiyanlara kötülük etmediğiniz için seni ve paşayı akıllı adamlar zannederdik ama aldanmışız askeri tedbirlerin alınmasının sebebinin sizler olduğunuzu anladık diyerek ılımlı beylerin bile devletle ilişkileri noktasından bu süreçten kaçamayacağına işaret etmiştir. Ardından beyleri ve Osmanlı idaresini “*Türkler*” tanımlaması üzerinden tehdit ederek, kaymakamın gönderilmesini, Popçova, Menospit ve Kolaşin’den askerin kaldırılmasını ve komiteye 300 altın verilmesini istemişti. Bunları hükümetin emrindeki maaşlı kaymakamdan değil paşadan kendisinden ve Cavid beyden istediklerini belirtir. “*Sizin gibi her gün elimizde bulunan adamların*” böyle şeyler yapmasına akıl erdiremediğini belirtir. Uyarır ve tehdit mektubunda daha önce adı geçmeyen muhtemel Hacı Bey’in oğulları olduğu anlaşılan Mazlum ve Hamdi Bey’in veya diğer beylerin başına bir şey gelirse vebalin kendilerine ait olacağını belirtir.²⁵

Komiteciler tarafından gönderilen ve çiftlik sahiplerini hedef alan bir başka tehdit mektubunun muhatabı ise Kesriye eşrafından iki kardeş olan Derviş ve Selim beylerdi. Makedonya ve Edirne İhtilal Cemiyeti Sandığı adına gönderilen mektup sonucunda 120 altın (12000 kuruş) talep edilmişti. Bu mektuplar yalnız tehdit, para veya askeri tedbirlerin azaltılması talebi içermemekte, örgüt propagandası da dahil olmak üzere gönderilen tarafın görüş, hedef ve ideolojilerine de ışık tutmaktaydı. (Belgelerden bu para ilgili şahıslar tarafından komiteye verilmek zorunda kalındığını göstermektedir.) Mektup doğrudan amaca yönelik para talebiyle başlamıştı. Komitenin

²⁵ BOA, TFR.I.SL, 78/7705-2, 20 Mayıs 1905.

menfaatlerini ihlal edenlerin kurşun ve kama ile cezalandırıldığı hatırlatılmış, ardından başka şekilde hizmeti olmayanlardan para talebinde bulunduğu bildirilmişti. Makedonya komitelerinin emellerinden ne hapis, ne işkence, ne idam ne de sultan tarafından vadedilen ıslahat sözlerinin vazgeçirebileceği, silahlanmış olarak nihai amaçları olan hürriyetlerini kazanmadıkça, Türklerle eşit haklara sahip olmadıkça vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdi. “*Siz beylerin hayatları her zaman bizim elimizde ve ihtiyarımız dairesindedir*” denilerek çiftlik sahipleri ve ileri gelenlerin örgüt karşısında zayıf oldukları iddia edilmişti. Beylerin bütün emlaklarının şehir dışında olduğu hatırlatılarak kendilerinin güvenli şehirde otursalar bile mülklerine ulaşamayacakları ve hakim olamayacakları vurgulanmıştı. Sebepsiz yere kötülük yapmadıkları, eğer öyle bir amaçları olsaydı Kesriye kazasında hiçbir beyin hayatını devam ettirmeye gücü yetmeyeceği belirtilmişti. Kendilerinin yalnızca işlerine muhalefet edenleri, fakir ve aciz halka karşı zulüm ve baskıda bulunanları yahut milletlerinden olanları katl ve idam edenleri öldürdüklerini belirtmişlerdi. Derviş ve Selim Beyler ’inde henüz yeterli delil ve kâfi kanaat olmamakla birlikte böyle bir katlin töhmeti bulunduğu belirtilmişti. Şayet kendilerinden talep edilen 120 lirayı göndermedikleri takdirde Zerel köyünde yaşanan ölüm olayından sorumlu tutulabilecekleri ve istenilen paranın miktarının artacağı ifade edilmekteydi. İki kardeşin parayı 12 gün içinde gelecek olan kişiye teslim etmeleri istenmişti.²⁶ Bu olayla ilgili olarak Kesriye eşrafından Derviş ve biraderi Selim Beylere gönderilen mektup tercüme ettirilip ilgili yerlere gönderilmişti. Görice mutasarrıfı komitacıların baskılarının yoğunlaştığı bu dönemde askeri tedbirler alınmaya devam edilmesini istemişti. Vilayetten gönderilen yazıya göre iki bölüğün Kesriye’ye gönderilmesi istenmişti. Kesriye’ye gönderilmiş olan mülki ve askeri heyet tarafından da bir rapor hazırlanmıştı. Raporun içeriğini Kesriye kazasındaki Rimni köyünde yapılan tahkikat oluşturmaktaydı. İnzibati tedbirler gece gündüz alınmaya çalışılmaktaydı. Görice’de bulunan redif taburlarından iki bölüğün Kesriye’ye gönderilmesi istenmişti. Raporda komitacılara çıkarılan af ile ilgili “*teessüf etmemek mümkün değil denilerek*” olumsuz görüşlere de yer verilmişti. Bulgarların affedilmeleri onların işinde gücünde meşgul olacakları yerde yine eşkıya çetelerine katılmaya onları muhafaza ve himaye etmeye devam etmelerine sebep olmuştu. Fevkalade dikkat çekici ve hayret edilen içeriğinden anlaşılacağı üzere bunların ortadan kaldırılmaları için şiddetli ve ciddi tedbirler alınmadıkça bu gibi durumlara

²⁶ BOA, DH.MKT, 688/39, 16 Mart 1319, (29 Mart 1903).

bir son verilmesi mümkün görünmüyordu. Bu mektup gibi diğer erbab-ı servete gönderilerek yapılan tehditler de vardı. Bir kısmından para koparılmış olduğu alınan özel duyumlardan anlaşılmıştı. Komitacılar tehditlerine devam etmekteydiler. Bu sebeple her türlü çabalarını akim bırakacak şiddetli ve ciddi tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmişti.²⁷

Bazen tehdit mektupları bir kişiyi değil tüm köyü hedef alabilmekteydi. Nitekim Kesriye'nin Eslova İslam köyü ahalisine komitacılar tarafından tehdit mektubu gönderilmişti. Mektupta Hristiyan köylerine ait olan koruların kullanılması, hayvan otlatılması ve Hristiyanların öldürülmekte oldukları gibi meselelerden şikâyet edilmekteydi. Bu eylemlerin devam etmesi durumunda Müslüman köy ahalisine bazı tehditler savrulmaktaydı. Bulgar komitesi tarafından yazılmış olan bu mektup köyün imamına verilmişti. Toplu köy halkını içeren tehdit mektuplarının genelde imam ya da muhtarlarca gönderildiği-teslim edildiği anlaşılmaktadır. İşin ilginç yanı tehdit mektubunun gayri meşruluğu değil, mektupta bahsedilen olayların doğru olup olmadığının araştırılmasının istenmesiydi. Yani Osmanlı bürokrasisi artık bunlardan o kadar çok karşılaşmıştı ki, olaya neredeyse normal bir ihbar mektubu muamelesi yapmış olmasındı.²⁸

Balkanlar'da yaşanan toprak meselesi, bu meseleyi mücadelelerinin merkezine koymuş ayrılıkçı hareketler ve yaşanan tarihsel süreçte toprağın tasarrufunu eline geçirmiş olan çiftlik sahipleri kaçınılmaz bir şekilde komitacıların ana hedefleri haline geldiler. Her ne kadar farklı milletlere ait örnekler çoksa da asıl büyük grubu Müslüman toprak sahipleri oluşturmaktaydı. Müslüman toprak sahipleri dışında her ne kadar genellikle eski Osmanlı tebaasından geçiş yapmış olanlar olsa da Osmanlı vatandaşı olmayan kişiler de saldırıların hedefi olabiliyordu. Mösyö Zanis üzerinden yaşanan olay buna bir örnektir. Zanis Almanya tebaasındandı ve Tikveş kazasında ikamet etmekteydi. Aynı zamanda burada Palikor çiftliğinin de sahibiydi. Bulgar eşkıyasından Daskal Tarayko, Mösyö Zanis'e tehdit mektubu göndermişti. Mektupta çiftlik sahibinden para talep ediliyordu. Çiftlik sahipleri tehdit aldıklarında büyük oranda devlet yetkililerinden asker takviyesi ve koruma istiyorlardı. Ancak genellikle bunu sağlamak zor oluyordu. Bu korumalar ancak özel şartlarda, belirli süre için sağlanabildiği anlaşılmaktadır. Çiftlik sahibinin nüfuzu ve konumu bunda etkili olduğu aşıkardı. Bu olayda yaşanan asıl problem Alman tebaası olan Zanis'in her türlü şikâyet takip

²⁷ BOA, *DH.MKT*, 688/39, 16 Mart 1319, (29 Mart 1903).

²⁸ BOA, *TFR.IMN*, 111/11019, 21 Teşrinisani 1322, (4 Aralık 1906).

işlemlerini Almanya elçiliği ve konsolosluğu üzerinden yürütmesiydi. Keza çiftliğe ilk etapta 10 asker yerleştirilmiş sonrasında sebebi bilinmeyen bir nedenden bu askerler kaldırılmıştı. Daha sonra yapılan başvuru üzerine bu kez 15 asker konuşlandırılmıştı. Mösyö Zanis buna rağmen tehditlerin devam ettiğinden şikayetçiydi. Durumdan tek şikayetçi olan Mösyö Zanis değildi, Osmanlı yetkilileri de şikayetçiydi. Osmanlı yetkilileri tehdit mektubunun kendileri tarafından görülmediğinden, Zanis'in kendilerine değil doğrudan konsolosluğa müracaat etmesinden ve işleri oradan yürüttüğünden şikayetçiydiler.²⁹ Muhtemelen dönemin genel havasına uygun olarak uluslararası müdahalelere açık hale gelmiş Makedonya meselesinin Osmanlı bürokrasisini rahatsız eden boyutunun en basit örneklerinden biriydi. Sonunda mektup Osmanlı yetkililerince görülmüştü. Mektupta “*yüz lira göndermediği takdirde mal ve hayatının tehlikede bulunacağını beyan edildiği arz ve ihbar olunduğundan...*” bulunması ve bir uygunsuzluğa fırsat verilmemesi mabeynden gönderilen emirle istenmişti.³⁰ Meselenin çözülmesi için epey çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır. Tehdit mektubunun izini sürebilmek için postaneler araştırılmış, Türkçe-Osmanlıca yazı incelenmiş ve farklı yazılarla karşılaştırılmıştır. Mektubu yazanın Bulgar eczanesinde katiplik yapan ve daha önce iltizam kitabesinde bulunmuş olan Köprülü belediye azasından Yuvançe'nin küçük oğlu Petre olduğu ortaya çıkarılmıştı. Petre yazının kendisine ait olduğunu kabul etmek durumunda kalmış ancak mektubun içeriğini bilmediğini, her gün böyle birçok mektubun üzerine Türkçesini yazdığını iddia etmişti.³¹ Mektubu yazan bulunduğu gibi tehdit mektubunu gönderen Tarayko, Tikveş'te ölü olarak ele geçirilmişti. Zanis meselesi Müslüman toprak sahiplerinin komitacılar ile yaşadıklarına benzerdir. Ancak bir fark var ki Zanis meselesinin çok hızlı ve kapsamlı bir araştırma yapılarak bir şekilde çözüldüğü görülmektedir. Acaba uluslararası baskı boyutu sebebiyle Osmanlı tebaası olmayan yabancı çiftlik sahiplerinin meseleleri daha mı hızlı çözülmüyordu? Osmanlı yetkilileri postane takibi yapmış ve yazı örneklerini karşılaştırmıştı. Benzer olaylar yaşayan Müslüman toprak sahiplerinde aynı yol izleniyor muydu? Bu soruların cevabını kesin olarak bilmesek de bir şey var ki o da yabancı çiftlik sahipleri bağlı oldukları temsilciler aracılığıyla Osmanlı bürokrasisini epey zorlamaktadırlar.

²⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *DH.ŞFR*, 306/96, 1 Mayıs 1319, (14 Mayıs 1903); *TFR.I.A*, 26/2564, 14 Ağustos 1321, (27 Ağustos 1905); *TFR.I.A*, 26/2564, 26 Temmuz 1321, (8 Ağustos 1905).

³⁰ BOA, *TFR.I.A*, 26/2564, 25 Temmuz 1321, (7 Ağustos 1905).

³¹ BOA, *TFR.I.A*, 26/2564, 28 Temmuz 1321, (10 Ağustos 1905).

Komiteciler çiftlik beylerinden para talebinde bulundukça çiftlik beyleri de bu durumu yetkililere bildirmektedir. Toprak sahipleri belli ki devleti halen bir çözüm mercii olarak görüyorlardı. Ancak bazı çiftlik beyleri kendilerinden istenilen meblağı ödemek durumunda kalmışlardı. Kendilerine yapılan baskıyı büyük resmi görmek yerine kişisel bir durum olarak algılayıp ödeyecekleri bir miktar para ile çözebileceklerine inanmışlar mıydı? Bunu bilemiyoruz ama meseleyi basit ve kişisel bir olay olmadığını herhalde kendileri de çok çabuk anlamışlardı. Komite reisleri Hamza Bey'den para talep etmişlerdi. Gerekli meblağın verilmemesi durumunda ise çiftliğini yakmakla tehdit etmişlerdi. Tehditlere boyun eğen ve sorun istemeyen Hamza Bey komitecilerle iyi geçinmek adına 100 lira göndermişti. Lakin para taleplerinin arka arkasının kesilmemiş olmasından gerek Hamza Bey bu sefer devlet yetkililerine başvurmuştu.³² Hamza Bey bu örneklerin ne ilki ne de sonuncusu olacaktı. Osmanlı Devleti çağdaşı olan her devlet gibi dışardan gelen haberleri ve bilgileri inceleyip analiz ediyordu. Yabancı kaynaklardan gelen haberlere göre bazı Müslüman toprak sahipleri ve subaşılardan komiteciler ile bağlantıları vardı. Bunlardan bazılarının gönüllü bazılarının ise silah korkusuyla komitecileri çiftliklerde sakladıklarına dair haber gelmişti. Bu haberler ecnebi kaynaklardan gelmekteydi. Devlet yetkilileri bir taraftan *bu haberlerin her ne kadar gerçeği yansıtmadığını* söylerken diğer taraftan *bunlardan birkaçının komitacıları desteklemiş olabileceğini* söyleyerek kısmen itiraf edebilmişlerdi. Komitacılar karşısında eğilmek zorunda kalan kişilerin uyarılması ve durumun bildirilmesi istenmişti.³³ Yaşanan olaylar ve yetersizliklerin yalnızca çiftlik sahiplerinin devlete olan değil devletin bölgedeki uzantıları olan çiftlik beylerine ve subaşılara olan güvensizliğini artırdığını görmek mümkündür.

2.2. Öldürme ve Yaralama Eylemleri

Çeteler tehdit ile sindiremedikleri kişilere ve gruplara saldırma yolunu seçmişlerdir. Bu eylemlerinin sonucunda çiftlik beyleri, mültezimler, muhtarlar ve Müslüman köylüler ya yaralanmışlardır ya da hayatlarını kaybetmişlerdir. Bulgar çetecilerin hedeflerine taş koyan Hristiyan halkta bu şiddet eylemlerinden payına düşeni almaktaydılar. Zengin çiftlik veya toprak sahibi Bulgarlara “Çorbacı” denmekteydi. Bulgar komitacılar halk nezdinde itibarlarını, desteğini ve güvenini arttırmak için zaman zaman bu gibi kişi

³² BOA, A.MTZ.(04), 117/26, 10 Mayıs 1320, (23 Mayıs 1904).

³³ BOA, TFR.I.SL, 63/6257, 30 Kanunusani 1320, (12 Şubat 1905).

ve grupları da hedef almışlardır.³⁴ Saldırıları sonucunda ölen kişiler sadece bu kadarla sınırlı değildi. Bazen saldırıların yönü devlet memurlarına doğru da dönebilmekteydi. Ahaliyi korumakla görevli güvenlik güçlerinin yaralandığı veya öldüğü olaylar artık sıradan bir hale gelmişti.³⁵

Eşkîya saldırılarının yaşandığı yerlerden biri Macincova/Macinsova çiftliği idi. Çiftliği korumakla görevli sekbanlar ile eşkîya arasında çatışma çıkmıştı. Çatışma sonucunda hem güvenlik güçlerinden hem de sivil halktan zarar görenler vardı. Çiftliğin Rum muhtarı Suna Ripyar'ın eşi, büyük iki oğlu ve iki kızı eşkîyalar tarafından öldürülmüştü. Sadece öldürmekle kalmayan eşkîya bunların kaldığı evleri de yakarak olay yerinden uzaklaşmıştı. Olayın kolluk kuvvetlerine bildirilmesinden sonra iki müfreze eşkîya grubunu takip etmekle görevlendirilmişti.³⁶ Bulgar eşkîyaları hedeflerine ulaşabilmek için sadece Müslüman toprak beylerini öldürmüyor gayrimüslim tebaayı da öldürmekten çekinmiyorlardı. Komitacılar yalnız Müslüman ileri gelenleri değil Rum ileri gelen toprak sahiplerini de hedef almaktaydılar. Dahası yükselen milliyetçi bakışın bir neticesi olarak Bulgarlar, Rum ve Türkleri kendilerine karşı iş birliği yapmakla itham etmekteydi. Böylesi bir karşıt karşıtlık söylemi üzerinden Bulgar köylüleri kendi yanlarına çekiyor ya da desteklerini almaya çalışıyorlardı. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi Sırp-Arnavut, Bulgar ve Rum nüfus bileşenleri arasında iktidara yakın ya da merkezinde olmak hasebiyle en çok hedefe konulanlar Müslümanlar idi. Yani Sırp- Rumların çatışmasında, Bulgarlarla Rumların çatışmasında, ya da Arnavut Bulgar-Rum çatışmasında mutlaka ana hedefin yanında seçilen diğer yardımcı hedefi Müslümanlar oluşturmaktaydı. Bir diğer husus da terörize edilen olaylarda vahşet ne kadar çok, cinayetler ne kadar ağır olursa tehditlerin etkisi o kadar yüksek olmaktadır. Bu sebeple komiteler-çeteler acımasızca davranmaktan çekinmemekte hatta ne kadar acımasız cinayetler işlenirse o kadar etkili olmaktadır ya da etkili olduklarını düşünmekteydiler. Bu dönem Makedonya yükselen tedhişin pençesindeydi.

Bulgar eşkîyası emellerine ulaşabilmek adına günbegün eylemlerini arttırmaya ve kimlik gözetmeksizin engel olduğunu düşündüğü kendi din ve milletinden de olsa bütün grupları hedef tahtasına oturtmuştu.³⁷ Çeteler

³⁴ S. Ertürk, *Balkanlar'da Aşırı Milliyetçi...*, s.212.

³⁵ D. Gücel, *Osmanlı Arşiv Belgeleri...*, s.244.

³⁶ BOA, *DH.ŞFR*, 296/154, 31 Teşrinievvel 1318, (13 Kasım 1902); *DH.ŞFR*, 296/154, 31 Teşrinievvel 1318, (13 Kasım 1902).

³⁷ Menlik kazası dahilinde, Celallı isminde bir Müslümanın tasarrufunda bir çiftlik bulunmaktaydı. Bu çiftliğe Bulgar eşkîyası saldırmıştı. Eşkîya çiftlik binasını yakmakla kalmamış ziraat erbabı iki

toprak ağalarının ve beylerinin direncini kırmak için bu çiftliklerde çalışan Hristiyan ahaliyi de katletmekten çekinmiyorlardı. Onlar ideolojik olarak “işbirlikçi” olarak görülmekte ve hedef alınmaktaydı. Çiftlik sahiplerinden öncelikle tehdit edilerek para istendiği ve örgüte gelir sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Eğer çeteler önünde iş birliği yapmaz ve para vermezse fırsat bulunduğu çiftlik basılıp kaçırılmakta ve fidye talep edilmekteydi. Bunda da başarılı olunamazsa sonraki aşama çiftliği basmak, yakmak ve çiftlikler halkına zarar vererek kaçmaları ve toprak sahiplerine ağır zarar verdirtmeye çalışmak olarak değerlendirilebilir. Tabii ki bu aşamalarda çiftlik sahiplerinin ne kadar iş birliği yaptığı, çevresindeki Bulgar köy, köylülerin durumu ve baskıları da önemli olmalıdır. Bu ifadelerden çetelerin ve komitelerin çok da düzenli ve prensipli hareket ettikleri sonucu çıkarılmamalıdır. Çetelerin hareket tarzlarını etkileyen başka birçok sebebin rol oynadığı düşünülebilir. Çete reisinin karakterinden, ideolojisine kadar, çevrede bulunan farklı etnik ve dini grupların birbirleriyle ilişkilerinden merkezi hükümetle olan ilişki ve irtibatlarına kadar birçok farklı değişken rol oynamış olmalıdır. Çünkü daha tehdit aşamasına bile gelmeden basılan çiftlikler olduğu gibi Bulgar çeteleri karşısında eğilmesine, para vermesine karşın öldürülen toprak sahipleri de az değildi. Dolayısıyla çiftlik sahipleri sınırları belli olmayan, adı konulmamış, nasıl tepki verecekleri ve davranacakları belli olmayan bulanık ve yükselen bir tedhişle karşı karşıya kalmışlardı.

Eşkiyalar tarafından bir çiftliğe, meskene, kişilere ya da bir gruba saldırı düzenlenirken bunu iki şekilde yapmaktaydılar. Birincisi saldırganların doğrudan hedefleri üzerine giderek saldırmaları ikincisi ise dolaylı kişiler üzerinden veya Müslüman kimliğine bürünmek yoluyla idi. Örneğin, Menlik’in Vezirorman çiftliğine yapılan saldırıda üç şahıs eşkıyalar tarafından yaralanmıştı. Bu yaralanan üç şahıstan ikisi ölmüş, çocuk yaralı ise hayatta kalmıştı. Bu hayatta kalan çocuk kendilerine saldıranlardan birinin Lekteye

Hristiyanı da katletmişti. Ayrıca çiftlik kiracısı Said Ağa ile üç Arnavut’u da kaçırmışlardı. Nevrekob kazasına bağlı Masomışte köyü ahalisinden Fettah isiminde bir Müslüman da Menlik kasabasına giderken yolculuk esnasında Bulgar eşkıyası tarafından katledilmişti. Pirlepe kazasına tabi Körence karyesinde Rum cemaatinden birine ait 100 koyun gasp edilmişti. Bu hayvanlara çobanlık eden iki Müslüman da öldürülmüştü. İştib kazasının Muradlı karyesinden bir Müslümanda katledilmişti. Sorumlu olanlar bulunmaya çalışılıyordu. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *BEO*, 3191/239280, 8 Teşrinisani 1323, (21 Kasım 1907); *HR.TH*, 355/23, 9 Teşrinisani 1323, (22 Kasım 1907); *BEO*, 3191/239280, 8 Teşrinisani 1323, (21 Kasım 1907); *HR.TH*, 355/23, 9 Teşrinisani 1323, (22 Kasım 1907).

köyünden bir Müslüman olduğunu ifade etmişti. Yetkililer, bunun gerçekten böyle olabileceği gibi fesat erbabının Müslüman kılığına girip eylemlerini bu şekilde gerçekleştirmiş olabileceği ihtimalini de yok sayamamışlardı.³⁸ Komitacılar Müslüman kılığına girerek kimliklerini gizleyebiliyorlardı. Ayrıca eylemlerini gerçekleştirdikten sonra suçu Müslümanlara daha rahat bir biçimde atabiliyorlardı.

Komite-çeteler temel hedef olarak Müslüman toprak sahiplerini almış olsalar da cemaat olarak kendilerine mensup toprak sahipleri de zaman zaman eylemlerden kurtulamamışlardı. Ayrıca eşkıyalık hareketlerinden sadece toprağın sahibi etkilenmiyor. Onun ailesi de olumsuzluklardan payını alıyordu. Mariya Binti İzlatko'nun vermiş olduğu arzuhal eşkıyalık hareketlerinin sosyal hayatın en küçük yapı taşı olan aile kurumuna etkileri açısından özel bir örnek olarak tanımlanabilir. Mariya'nın kocası Dimitri iki yıl önce eşkıya tarafından kaçırılmıştı. Eşkıya kocayı bırakmak için fidye talep etmişti. Eş istenilen parayı bulabilmek için babasından intikal eden çiftliğini Ziraat bankasına ipotek ettirmişti. Buradan aldığı parayı eşkıyaya göndermişti. Bunun üzerine eşkıya kocayı serbest bırakmıştı. Eş her ne kadar kocasını eşkıyanın elinden kurtarmış olsa da Ziraat bankasına ödemeleri gereken borçları vardı. Borç beş taksite bölünmüştü. İlk iki taksit kocanın da hayatta olduğu zamanda ödenmişti. Lakin Dimitri eşkıya tarafından tutulduğu sırada yaşadığı olaylar bunun akabinde gelen hastalıklardan kurtulamamış ve ölmüştü. Mariya kendisinin beş evladıyla birlikte zor durumda olduğunu belirtiyordu. Bu sebeple devlet yetkililerinden yardım istiyordu.³⁹ Mariya'nın yaşadığı ve kendi bakışından anlattığı olayın ne derece doğruluk payı taşıdığını bilemiyoruz. Ancak olay yine de eşkıyalık hareketlerinin toplumsal yönüne ışık tutmaktadır.

Komite ve çetelerin saldırılarına karşı Müslüman ahali ve özellikle çiftlik sahipleri de bazı önlemler alıyordu. Bunlardan biri de mevcut kule evlere sığınmak ve yeni kule evler inşa etmektir. Bu kule evlere geceleri bazen çiftlik sahipleri, bazen yardımcılarını bazen de koyulan bir veya iki nöbetçi olası bir saldırı durumu önceden haber alınmaya çalışılıyordu.⁴⁰ Belgelerden bu

³⁸ BOA, *DH.ŞFR*, 354/38, 8 Eylül 1321, (21 Eylül 1905); *DH.ŞFR*, 354/38, 8 Eylül 1321, (21 Eylül 1905).

³⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *TFR.I.ŞKT*, 130/12991, 10 Teşrinievvel 1323, (23 Ekim 1907).

⁴⁰ Kule ev geleneğinin tarihi Antik Çağlara kadar uzanmaktadır. Savunma amaçlı taştan yapılmış binalardır. Çok geniş bir coğrafyada izleri görülebilmektedir. Yunanistan, Batı Anadolu, Gürcistan, Balkanlar coğrafyasında günümüze kadar ulaşmış bazı yapılar bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde

kule evlerin eşkıya saldırılarına karşı ne kadar başarılı olduğu bilinmemekle birlikte bu binalarında eşkıya saldırılarının hedefi olduğu görülebilmektedir. Manastır vilayetinin Pirlepe kazasındaki Çiçve-Haçve çiftliği bunun örneklerinden birisidir. Pirlepe'ye iki saat uzaklıkta olan Perliç manastırının yakınlarında duyulan silah sesleri üzerine jandarma ve redif taburundan bir müfreze olay yerine sevk edilmişti. Olay yerine giden yetkililer Çiçve çiftliği kahyası ve Pirlepe'nin Tornofça köyünden Şerif'in vahşi bir şekilde öldürülmüş olduğunu görmüşlerdi. Ayrıca çiftlik sahibi ortakçılardan İstoyko'nun da çiftlik kenarında ölü bulunduğu haber alınmıştı. Bunun üzerine olayla ilgili araştırma başlatılmıştı. Şerif'in yatmış olduğu kule ev kontrol edilerek kulenin merdiven başında ve kapısının iki tarafında kan lekeleri görülmüştü. İzler takip edilerek Şerif'in öldürüldükten sonra bulunduğu taşlığa kadar götürüldüğü anlaşılmıştı. Taşlığa kadar yolda kapaklı çarıklardan oluşan birçok ayak izi görülmüştü. Ayrıca Şerif'in tütün tabakası ve taşlıktan yüz metre kadar uzak bir yerde kan lekeleri görülmüştü. İstoyko ise Şerif'in eskinden beri güvendiği adamı olup kulede birlikte yattıkları uyku esnasında, İstoyko kule kapısını açarak 32 kişilik Bulgar çetesini içeri almıştı. Çete üyeleri Şerif'i boğduktan sonra olayın çiftlik içinde yapıldığının anlaşılması için delilleri karatma yoluna gitmişti. Ayrıca cenazeyi gayrimüslim göstererek olayın suçunun Müslümanlara atılması hedeflenmişti. Ceset at üzerinde Perliç manastırının üstündeki taşlık yola getirildi. Burada birkaç el silah ateşlenerek olayın burada meydana geldiği izlenimi vermeye çalıştıkları anlaşılmıştı. İstoyko ise Şerif'i aramaya gelen akrabaları tarafından önce darp edilmiş sonrasında öldürülmüştü. Öldürülen Şerif'in üç yıldan beri komite tarafından öldürülmeye çalışıldığı ele geçen mektuplardan anlaşılmıştı. Cinayetin işleniş biçimi özellikle Müslüman halkı kış-

bu yapılar önceki dönemlerde olmakla birlikte özellikle merkezi otoritenin zayıfladığı ve yerel dinamiklerin ortaya çıktığı dönemlerde yapılmıştır. Ayanların bölgelerindeki güç ve prestij göstergeleridir. Hatta Aydın'da bulunan bu kule evlere bey kuleleri de denmektedir. Kule evlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Osman Tural, "Balkan Coğrafyasında Osmanlı Konut Kültürü", *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2006; Ayda Arel, "Foça Bağ Evleri ve Kule-Ev Geleneği", VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1990; Bilge Yıldırım, *The Tower Houses In Foça*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1997; Bilge Yıldırım, "Foça Kule Evleri" *MİMARLIK*, S:2, 1999 ss.32-37; Martin E. Weaver, "A Tower House At Yeni Foça Izmir" *University of Macedonia Balkan Studies*, C:12, S:1 1971 ss.253-266; İlker Gümüş, "Aydın'da Cihanzade İbrahim Ağa Kulesi", *ANASAY*, S:13, 2020, ss.167-190; Cengiz Tavşan, Serkan Sipahi, Betül İrem Temiz, "Gürcistan Geleneksel Mestia Evlerinin Mimari Özelliklerinin İncelenmesi", *İDİL*, 2021, ss.1033-1047; Armend Kanaci, Deniz Demirarslan, Emine Begüm Savaşın, "Karadağ Geleneksel Konut Mimarisine Genel Bir Bakış", *Mimarlık Ve Yaşam Dergisi*, C:7, 2022, ss.467-502.

kırtmak, korkutmak, dehşete düşürmek için bu şekilde işlendiği anlaşılmaktaydı. Olayların artmaması ve Müslüman halkın sakinleştirilebilmesi için, ileri gelen ve nüfuzlu olanların gerekli tebligatı yapmalarının sağlanması istenmişti. Ayrıca katillerin hızla ele geçirilmesi ve cezalandırılmaları istenmişti.⁴¹

Kule evler/Köy kuleleri ve çeteler arasındaki ilişkiye bir örnek de Ploşko çiftliğinde rastlanmaktadır. Kavadarlı Mustafa Efendi ve arkadaşları Bulgar eşkıyası tarafından saldırıya uğramıştı. Saldırıya uğradıkları yerde köyün savunması için elzem olan kule yakınlarında meydana gelmişti. Çatışma esnasında Mustafa Efendi bacağından yaralanmış, eşkıyadan ise 4 kişi ölmüştü. Eşkıya havanın şiddetli yağmurlu ve gece olmasını fırsat bilip olay yerinden uzaklaşmıştı. Eşkıyanın takibi için iki mülazım komutasında 80 neferden oluşan iki müfreze görevlendirilmişti.⁴²

Balkan ve Ege coğrafyasının mimari bir parçası olduğu anlaşılan kule evler konusu incelenmesi gereken bir konu olarak görünmektedir. Özellikle merkezi otoritenin sarsıldığı, yerel nüfuz sahiplerinin yükseldiği dönemde genelde bu kişiler tarafından inşa edildiği anlaşılan bu yapılar savunma ve güvenlik ihtiyacına dönük olduğu anlaşılmaktadır. Bu fonksiyonları neticesi olsa gerek bu kule evler komitacılar tarafından en çok hedef alınan yerlerden biri haline gelmişlerdi. Bu kuleler bu yapıları sebebiyle olsa gerek çiftlik beyini temsil ettiği gibi merkezi hükümetin otoritesini de temsil eder bir sembol haline dönüşmüş görünmektedirler. Çatışmalarda kule evler önemli bir rol oynadığı ve çetelere karşı önemli bir savunma avantajı sağladığı düşünülebilir. Bunun bir örneğine İstavıçe çiftliğinde rastlamak mümkündür. Gece saat altı sıralarında 20 kişiyi aşkın Bulgar çetesi çiftliğe gelmişti. Çiftliğin kulesinde yatmakta olan kahya Halil'i kuşatmışlardı. Halil'in direnmesi ve karşılık vermesi üzerine hiçbir şey yapamadan geri çekilmişlerdi. Çiftlik sahibi durumu ihbar etmiş ve bir müfreze ile korunmasını istemişti.⁴³

⁴¹ BOA, *HR.TH*, 284/98, 20 Mayıs 1319, (2 Haziran 1903); *TFR.I.MN*, 10/996, 18 Mayıs 1319, (31 Mayıs 1903); *BEO*, 2082/156117; *HR.TH*, 284/88, 20 Mayıs 1319, (2 Haziran 1903); Tula ve refiki Daskal Atanaş'ın otuz kişilik çeteleriyle yine çevre köylerde çiftlik hanelerini yakmaya ve Hristiyan ve Müslümanları katletmeye devam ettiği... *TFR.I.A.*, 7/668, 19 Mayıs 1319, (1 Haziran 1903); *YA.HUS*, 449/80, 24 Mayıs 1319, (6 Haziran 1903).

⁴² Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *TFR.I.KV*, 16/1570, 8 Mayıs 1319, (21 Mayıs 1903) ve 11 Mayıs 1319, (24 Mayıs 1903); *DH.MKT*, 2293/102, 23 Kanunuevvel 1315, (4 Ocak 1900); *HR.ŞFR*, 526/30, 12 Mayıs 1319, (25 Mayıs 1903).

⁴³ BOA, *TFR.I.MN*, 52/5112, 23 Teşrinievvel 1320, (5 Kasım 1904).

Çiftlik sahipleri komitacılar karşısında devletin kendilerini yeterince koruyamadığı konusunu sık sık dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, Vodina kaymakamı eşkıyanın gerçekleştirmiş olduğu iki eylemle ilgili merkezi bilgilendirmek amacıyla telgraf çekmişti. Eşkîya bir müddetten beri Yenice kazasının Gule, Çeşgir, Ulah ve Kara köylerinin Yeniköy ormanlarında saklanmaktaydı. Ayrıca bu köy halkından para da almışlardı. Sonrasında ise Vodina'nın Veçeste çiftliğine giderek muhtar Yuva'nın himayesiyle bir Bulgar'ın evinde saklanmışlardı. Beş gün sonra Veçeste çiftliğine giderek İsmail Paşa'nın ve Vodinalı Veli Bey'in konaklarını yakmışlardı. Ertesi gün Rizve çiftliğine gitmişler ve orada da 2 kişiyi öldürmüşlerdi. Buradan da Yenice'nin Koloda ormanına doğru kaçmışlardı. Olayların duyulmasından sonra Yenice'den müfrezeler sevk olunmuştu. Konakları yakan ve üç kigayı⁴⁴ öldüren Bulgar çeteleri takip edilmişse de Vodina'da izleri kaybedilmişti. Veçeste çiftliğine giden müfrezeler sebepsiz bir biçimde burada iki gün vakit geçirmişler, hiçbir iş yapmamışlardı. Yangınların arkasında ise çiftlik sahipleri ile köylülerin ilişkisinin yattığı anlaşılmaktaydı. İsmail Paşa'nın Karahasan çiftliği yarıcılarında alacağı vardı. Bunu tahsil edebilmek için de köylüleri mahkemeye vermişti. Veli Bey'in ise çiftlikte kendi yarıcısı yokken diğer hissedarının yarıcılarını hor tutmuş-sıkıştırmış-zorlamış olduğu belirtilmekteydi. Ayrıca dört yıldan beri Yenice kazasında eşkıyalık yapan bazı kigalar üç ay önce Areş çiftliğinde bir Bulgar'ı öldürmüşlerdi. Buna karşılık olaraktan Rizve çiftliğindeki bir kiga ve on iki yaşındaki çocuğu öldürülmüştü. Bu iki olayda eşkıyanın sayısının 40-50 kişi olduğu tahmin edilmişse de çetecilerin(komitacıların) gerçek sayısı 12 kişiydi. Geri kalanların çevre köylerden eşkıyayla beraber hareket eden Bulgar ahalisi olduğu yapılan gizli tahkikattan anlaşılmıştı. Bunların kanuna teslim edilmeleri ve mahkemeye çıkarılmaları gerekmektedir. Ancak olayları destekleyenlerin olması, ayrıca olayı görenlerin ve hadisenin iç yüzünü bilenlerin tanık olmamaları konusunda tehdit edilmeleri sebebiyle yargılanamadıkları belirtilmişti. Vodina kaymakam vekili özellikle çiftlik sahiplerini hedef alan olayın cezasız kalması durumunda başkalarının da cesaretlenip yeni olaylara sebep olacağı konusunda uyarıda bulunmuştu.⁴⁵

⁴⁴ Arnavutlar Toskalar ve Kigalar olarak ikiye ayrılır. Kigalar Arnavutluk'un Kuzeydoğusunda yaşayan kesimidir. Sünni Müslüman olan bu kesim dağlarda kabile hayatı yaşamakta ve muhafazakar bir hayat sürmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Uğur Özcan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Isparta 2009, s.77.

⁴⁵ BOA, TFR.I.SL, 45/4437, 22 Haziran 1320, (5 Temmuz 1904); TFR.I.SL, 45/4437, 29 Haziran 1320, (12 Temmuz 1904); TFR.I.SL, 45/4437, 17 Haziran 1320, (30 Haziran 1904).

Eşkîya tarafından çiftlik konağının yakılmasına dair bir başka hadise de Mirafça çiftliğinde yaşanmıştı. Çiftliğin mutasarrıfı Kalçiko köylü Hacı Abdülhalim Ağa idi. Çiftlikte bulunan konağı eşkıya tarafından yakılmıştı.⁴⁶ Yenice Ömer Efendi tarafından kiralanan Kurşar çiftliği de eşkıya saldırılarının hedefi olmuştu. Eşkîya konak ve müstemilatı ateşe vermişti. Olayda can kaybı yaşanmamış sadece maddi kayıp oluşmuştu. Hadisenin Bulgar komitecileri tarafından yapıldığı bildirilmekteydi.⁴⁷

Bulgar çetelerinin çiftlik sahiplerinin konaklarını hedef alması da önemlidir. Çetelere göre bu konaklar çiftlik beyinin otoritesini temsil etmekteydi. Eğer çiftlik beyi toprağının başında bekliyor ise bu konakta ikamet ediyordu. Yalnız kırsalda güvenlik problemleri arttığı zamanlarda çiftlik beyleri bu konakları terk etmiş ve daha korunaklı olduklarını düşündükleri merkezi yerlere yerleşmişlerdi. Elbette çiftlik beyleri konaklarını terk edince buralar sahipsiz kalmamıştı. Oluşan boşluğu çiftlik sahiplerinin vekilleri doldürmüştü. Her halükârda ister çiftlik beyleri ister vekilleri konaklarda ikamet etsin kesin bir gerçek vardır ki bu yapılar toprak sahibinin otoritesini temsil etmekteydi. Hatta bölgede çiftlik beyleri vasıtasıyla Osmanlı egemenliğini de temsil ettikleri söylemek yanlış olmayacaktır.

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Vodina'da yaşanan ve yerel yetkililerin yüksek hassasiyet gösterdiği olaylar merkezde aynı etkiyi yapmamıştı. Eşkîyanın bir çiftliğe saldırıp iki Arnavut'u katletmesi üzerine başlayan olayla yeniden isyan-kalkışma belirtileri olarak görülmüş ve kazada yeterli askeri kuvvetin bulunmadığı bildirilmişti. Ancak merkez (kaymakamı biraz heyecanlı bulmuş olacak ki) ayaklanmanın yeniden çıkacağı haberlerinin telaş ve abartı olup olabileceği belirtilerek Selanik sancağında olan Süleyman Paşa'nın Vodina'ya gönderilerek durumun kontrol ve denetiminin sağlanması istenmişti.⁴⁸

Süleyman Paşa bölgeye gelerek bazı tedbirler alınması konusunda önerilerde bulunmuştu. Yaptığı tahkikatta cinayetlerin daha önce komite reisleri tarafından gizli olarak her köyde tayin edilmiş olan fedailer aracılığıyla yapıldığını belirtmişti. Bunun dışında halihazırda müzayedeye çıkmış olan aşarın iltizamına talip çıkmasını engelleme amacı güdülmekteydi. Böyle yapılarak aşarın köyler halkına ihale edilmesi konusunda hükümeti mecbur bırakmak hedefleniyordu. Çiftlik sahiplerine yönelik hedefler de mevcuttu.

⁴⁶ BOA, *TFR.I.SL*, 62/6119, 5 Kanunusani 1320, (18 Ocak 1905).

⁴⁷ BOA, *TFR.I.SL*, 164/16363, 4 Teşrinisani 1323, (17 Kasım 1907).

⁴⁸ BOA, *TFR.I.SL*, 45/4437, 17 Haziran 1320, (30 Haziran 1904).

Olaylar, çiftlik sahiplerinin gelişlerini engelleyerek ürünü/hasadı diledikleri gibi idare edebilmek amacıyla köy halkı tarafından yapıldığı/desteklendiği anlaşılmıştı. Bu noktada bazı duyurular alınmıştı. Bunlardan biri yeterli memur ve asker olmamasından faydalanılarak Vodina merkezde hükümet daireesi ve devlete ait binaların yanıcı ve patlayıcılarla tahrip edilmesiydi. Bir diğeri ise eşkıyanın bazı evleri yakıp, İslam ve Rum halktan ellerine geçirdiklerini katledecekleriydi. Son olarak ise demiryolunun tahrip edileceği yönünde duyurular alınmıştı. Yeterli asker bulunduğu için bu duyurular karşısında ek tedbirlere lüzum görünmemişti. Bulgar ahalinin eskiden beri hiçbir ilgisi olmayan yerlerde üç-beş koyun keçi otlatmak maksadıyla ve sürüden ayrılan hayvanları arama bahanesi vs. gibi sebeplerle en hakim yüksek tepelerde birer ikişer adam bulundurdukları, bunların müfrezeleri takip ederek hareketlerini komitecilere ihbar ettikleri belirtilmekteydi. Bu durum onlara karşı tedbir alınmasını ve takip edilmelerini güçleştirmekteydi.⁴⁹ Devletin askeri anlamda güçsüz veya istenilen güçte olmadığı anlaşılmaktadır. Eşkıyayı takip edecek taburların görevlendirilmesinde zorluklar yaşandığı görülmektedir.

Bulgar komiteci hareketi kendisinden önce ve sonraki her harekette olduğu gibi siyasi ve askeri alanlarda varlık göstermiştir. Zaman zaman siyasi ve askeri alanlardan bazı isimler diğerlerine göre daha bilinir hale gelmiştir. Berinalı Plaja'da bunlardan biridir. Kendisi Bulgarların meşhur komitacılarından biridir. Gerçekleştireceği eylemle ilgili Osmanlı yetkililerine istihbarat ulaşmıştı. Alınan bilgiye göre hedef Buçin ve Koroşoyan köylerinin çiftlik sahipleriydi. Çiftliklerin sahibi Rum milletinden Naki ile Georgi idi. Eşkıya bu çiftliklere saldırıp kule ve çiftlik hanelerini yakma niyetindeydi. Ayrıca kahyaları da öldürmeyi planlamaktaydılar. Karasu nehri geçit verdiğinde her iki köye de aynı gece baskın yapma niyetindeydiler. Eşkıya etrafındaki Bulgar köylerinden takviye alarak kuvvetlerini arttırmak istiyordu. Bu köylerin de yardımcı olmayı düşündüklerine dair haber alınmıştı.⁵⁰ Bulgar komitacılarının halkta bir karşılığı olduğu anlaşılmaktadır. Zaten ortaya çıkan bir hareket eğer halk desteği almazsa uzun süre var olması beklenemezdi. Bulgar halkının da komitecilere fikri, eylemsel anlamda destek verdiği çıkarımı yapılabilir.

Komitacıları adi suçlular kategorisinde görmemek lazımdır. Bunlar eylemlerini gerçekleştirmeden önce detaylı planlamalar yapmaktadırlar. Yalnız

⁴⁹ BOA, *TFR.I.SL*, 45/4437, 21 Haziran 1320, (4 Temmuz 1904).

⁵⁰ BOA, *TFR.I.MN*, 123/12295, 29 Nisan 1323, (12 Mayıs 1907).

bazen çeşitli sebepler yüzünden bu planları istedikleri şekilde gerçekleştirememesi gibi durumlarla da karşılaşabiliyorlardı. Bunun örneklerinden birine Alasonya kazası sınırları içerisinde bulunan Şeyka çiftliğinde rastlanmaktadır. Az sonra yaşanılacak olan olaylardan habersiz olan Orhan Bey o esnada bahçesinin kenarında işçilerle ilgilenmekteydi. Bu esnada kendisini dağa kaldırmak maksadıyla altı kişilik bir eşkıya grubunun saldırısına uğramıştı. Orhan Bey kendisine saldıran eşkıyaya karşı direnmişti. Bu durum karşısında eşkıya Orhan Bey'i karnından yaralamıştı. Bu olaylar yaşanırken Orhan Bey'in kardeşinin çocuğu da orada bulunuyordu. O da kaçarak canını kurtarmıştı. Eşkıya tarafından yaralanan Orhan Bey bir saat sonra vefat etmişti. Hadisenin kolluk kuvvetlerine bildirilmesiyle soruşturma başlatılmıştı. Bunun sonucunda yetkililer bazı bilgilere ulaşmıştı. Buna göre altı kişilik eşkıya grubunun başında Metro Gaçol namında biri bulunuyordu. Sadece reislerinin kimliği belirlenmemiş çete üyelerinden bir kişinin daha kimliği saptanabilmişti. Kimliği açığa çıkan kişi Alasonyalı Papa Yorgi'nin oğlu idi. Yetkililer tarafından takip edilen ve yakalanacaklarını anlayan çete üyeleri dört bir tarafa dağılarak izlerini kaybetmişlerdi. Beş çete üyesinin akıbetiyle ilgili elle tutulur bir bilgi olmasa da Alasonyalı Papa Yorgi'nin oğlunun Yunanistan'a kaçtığı bilgisine ulaşılabilmişti. Kendisi sınırı geçtiğinden kaza dahiline geldiği sırada yakalanmasıyla ilgili çalışmalar yürütülmekteydi. Bu sırada soruşturmayı yöneten yerel yetkililer olayla ilgili yeni bilgilere de ulaşmışlardı. Çiftlikten eşkıyaya yardım ve kılavuzluk edenler olduğu saptanmıştı. Çiftlik muhtarı Todori ile bekçi Arnavut Mehmed gözaltına alınmışlardı. Bunlarla ilgili yapılan soruşturma neticesinde çiftlik muhtarı Todori cinayetle ilişkilendirilirken, bekçi Arnavut Mehmed'in mahkemeye sevk edilmemesine karar verilmişti.⁵¹ Burada üzerinde durulması gereken üç önemli nokta vardır. Birincisi Merkezin bölgedeki yetkililere uyguladığı baskıdır. Herhalde merkez, taşradaki yetkililerin olayda hızlı bir ilerleme kaydedememesini veya suçlu olarak kimseyi yakalayamamasından rahatsızlık duymaktadır. Bu olay üzerinden merkezin ve taşranın komitacılık faaliyetlerini ölçmek mümkündür. Merkez olayların süratle çözülmesi ve suçluların hemen yakalanmasını istemektedir. Merkezin böyle bir istekte bulunması son derece normal olarak karşılanabilir. Yalnız taşranın bakış açısı ise merkezinkinden farklılıklar göstermektedir. Elbette çok özel

⁵¹ BOA, *DH.MKT*, 543/45, 4 Temmuz 1318, (17 Temmuz 1902); *DH.MKT*, 543/45, 20 Ağustos 1318, (2 Eylül 1902); *DH.MKT*, 543/45, 9 Ağustos 1318, (22 Ağustos 1902); *DH.MKT*, 543/45, 11 Şaban 1320, (13 Kasım 1902); *DH.MKT*, 543/45, 23 Teşrinisani 1318, (6 Aralık 1902); *DH.MKT*, 543/45, 18 Haziran 1318, (1 Temmuz 1902).

bir durum olmadığı müddetçe yerel yetkililer de suçluların yakalanmasını isteyecektir. Ama olayın yaşandığı 1902'li yıllara bakıldığında bölgedeki birçok yerde buna benzer olayların ne kadar çok yaşandığı gözler önüne serilmektedir. Bu sebeple zaman zaman merkez ve yerel atışması belgelerde kendine yer bulabilmektedir. İkincisi çete mensuplarının eylemlerini gerçekleştirdikten sonra dört bir tarafa dağılmalarıdır. Bu elbette bir taktiktir. Zaten Osmanlı Devleti günbegün artan olaylar sebebiyle olaylara müdahale edecek personel sıkıntısı çekiyordu. Bunun bilincinde olan komiteciler eylemlerini gerçekleştirdikten sonra dağılarak Osmanlı'nın bu durumunu kendi lehlerine kullanıyordu. Bu durum karşısında hem yakalanma ihtimallerini azaltıyorlar hem de Osmanlı kolluk kuvvetlerinin moralini bozarak avantaj elde ediyorlardı. Üçüncü nokta ise Çiftlik muhtarı Todori ile bekçi Arnavut Mehmed'in durumlarıdır. Çiftlik muhtarı cinayetle ilişkilendirilip mahkemeye sevk edilirken bekçinin mahkemeye sevk edilmemesine karar verilmiştir. Burada ilk akla gelen ihtimal muhtarın suçlu olması bekçinin suçsuz olduğunun anlaşılmasıdır. Lakin bekçinin serbest kalmasına itiraz edenler olmuştur. Burada insanın aklına bazı soru işaretleri gelmektedir. Bunlardan biri komitacıların gerçekleştirdiği bir olayda bir Müslümanın suçlu olarak ortaya çıkmasının yaratacağı infial olabilir. Bir diğeri bekçinin bölgede komitacılık faaliyetlerine karşı muhbir olarak kullanıldığı fikri akla gelmektedir.

Çiftlik sahipleri faili meçhul cinayetlere de kurban gidebildikleri gibi katillerin komitacı ilişkilerinin belirlenemediği durumlar da söz konusuydu. Dolayısıyla cinayetin adi bir cinayet mi yoksa bir komitacı eylemi mi olduğu tespit edilememekteydi. Siroz'un Hazinedar çiftliği mutasarrıfı Recep Ağa öldürülmüş ve katilleri belirlenememişti. Daha sonra yapılan araştırma neticesinde bazı isimlere ulaşılmıştı.⁵² Ancak katillerin komitacılar ile ilişkili olup olmadıkları kesin olarak saptanamamıştı. Şayet ilişkileri var ise de bu durum komitacıların örgütlenme biçimleriyle de benzerlik göstermektedir. Komitacılar çiftlik beylerine ya doğrudan bir saldırı düzenlerler ya da köy içinden fedailer belirleyerek uygun zamanı geldiğinde eylemlerini gerçekleştirirlerdi. Recep Ağa'nın öldürülme olayı bunun bir örneği olabilir. İkinci bir seçenek daha var ki o da çiftlik beyleri ve köylüler arasındaki münferit sorunlardır. Ağa'nın katilleri komitacılar üyesi olmasa bile yaşanan problemlerden dolayı Ağa'yı öldürmüş olabilirlerdi. Saldırıları o kadar çok ve

⁵² Hazinedar mahallesinden ve Bulgar milletinden insanlardı. Aleksi Zine'nin oğlu Yozef ve Velçe Petre'nin çobanı Aylo oldukları orta çıkmıştı. Ayrıca cinayetle ilgili olarak 13 kişi daha yakalanmıştı. BOA, DH.ŞFR, 379/36, 2 Eylül 1322, (15 Eylül 1906).

çeşitli idi ki bu durumda çok farklı sebeplere dayanan bazı saldırıların hiçbir ideolojik anlam taşımadan komitacılara yüklenmesi de söz konusu olabiliyordu.

Çiftlik beyleri eşkıyaların ilk hedefiydi, bulunmadığı takdirde onların vekilleri statüsünde olan kahyalar ve kethüdalar hedef tahtasında ilk sıraya yükseliyorlardı. Şayet onlar da eşkıya tarafından ele geçirilmez ise iş aile üyelerine kadar gidebilmekteydi. Bulgar komitecileri sadece Müslüman çiftlik sahiplerini hedef tahtasına oturtmamıştır. Gayrimüslim toprak sahiplerini de kendi davaları önünde bir engel olduklarını düşündükleri zaman onları da öldürmekten çekinmemişlerdi. Hatta Osmanlı tebaası olmayanlar da bu saldırılardan kurtulamamıştı. Giriş çiftliğinin mutasarrıfı Melamotiş idi. Beş komitacı çiftliğe gitmiş ve Melamotiş ile oğluna saldırmıştı. Melamotiş yaralanmış, oğlu ise ölmüştü. Eşkîyanın takip ve yakalanması için bölgeye kuvvet gönderilmişti.⁵³ Eşkîya saldırısının hedefinde olan bir diğer çiftlik ise Mösyö Ayot Favları'ye aitti. Çiftlik Selanik vilayetinin Langaza kasabası civarındaydı. Çiftliğin kethüdası Yunan tebaasından olan Vangel idi. Kethüdayı katletmek için gelen eşkıya onu bulamamıştı. Bunun üzerine eşkıya sekiz yaşındaki kız çocuğunu öldürmüş, on yaşındaki erkek çocuğunu da ağır yaralayarak kaçmıştı. Selanik Yunan konsolosluğu, olayın faillerinin bir an önce yakalanıp cezalandırılmalarını istemişti.⁵⁴

Makedonya bölgesinde hedeflerine ulaşmak için hareket eden tek grup Bulgar komiteciler değildi. Sırp ve Rum çetelerde kendi idealleri için Bulgarlar ile benzer faaliyetler gösteriyordu. Karaferye'de Golişan çiftliğinin mutasarrıfı İbrahim ve Yahya isimli iki şahıstı. Rum eşkıyası çiftliği yakmış ve işçileri öldürmüştü. Çiftlik mutasarrıfı İbrahim telgraf çekmişti. Çiftlikte üç haneyi içindeki hayvanlarla yaktıkları, çarpışma esnasında bir kişiyi öldürmüşler ve diğerlerini de yaralamışlardı. Çiftlik mutasarrıfı daha önce tehdit aldıklarında asker gönderildiğini ancak asker geri çağırıldıktan sonra saldırıya uğradıklarını belirtmişti. Saldırı yüzünden ahalinin dağıldığı, çiftliğin boşaldığı belirtilmekteydi. Komitacıların civarda dolaştıklarını belirten çiftlik sahibi, köyde daimi asker bulundurulmasını istemişti.⁵⁵ Golişan çiftliğindeki olayı yapanlar hakkında iki müfreze eşkıyayı takip için görevlendirilmişti. Eşkîya takibinin şiddetlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı.

⁵³ BOA, *DH.MKT.*, 521/42, 27 Mayıs 1318, (9 Haziran 1902).

⁵⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *DH.SYS*, 74-3/2-5, 27 Teşrinievvel 1327, (9 Kasım 1911).

⁵⁵ BOA, *TFR.I.ŞKT*, 82/8198, 6 Mart 1320, (19 Mart 1904).

Bu köy ve çevresindeki köylerde Bulgar ahali oturmaktaydı. Rum eşkıyalarına karşı müfrezelerin etkin bir biçimde kullanılması ve bunların yakalanmaları istenmişti. Diğer taraftan çiftlik sahibinin kalacak yerlerinin de kendisi tarafından hazırlanarak daimi olarak on beş askerin bulundurulması isteğinin ise karşılanması zor görünüyordu. Karaferye mıntıkasındaki askeri birlikler ve sayılarını gösteren belgeye göre nahiyelere 15'er ila 30 arası asker sayısı düşmekteydi. Dolayısıyla sadece bir çiftliğe on beş asker ayrılmasının imkânsız olduğu belirtilmişti.⁵⁶

Bulgar komitacılarının tanınmış isimlerinin yanında Rum komitacıların da çiftlik sahiplerini hedef aldıkları görülmekteydi. Kaptan Palati Katrin⁵⁷ bunlardan birisidir. Palati sekiz kişilik çetesıyla Karaferye'nin Redani çiftliğine gitmişti. Amaçları Kilisede ayın yapmakta olan çiftlik müdürü Nikoli'yi kaçırmaktı. Bu esnada olay yerine jandarma ve köy bekçileri geldi. Karşı karşıya gelen iki grup arasında çatışma çıktı. Çıkan çatışma sonucunda Palati ve çetesinden iki kişi silahlarıyla ölü olarak ele geçirilmişti. Müdür Nikoli'de sağ olarak kurtarılmıştı. Çetenin geri kalanı gecenin karanlığından faydalanarak kaçmayı başarmıştı. Bunlar her ne kadar takip edilmişlerse de Yunanistan'ın Dereli köyünden hududu geçmişlerdi.⁵⁸ Osmanlı güçlerini eşkıya takibinde en çok zorlayan şeylerden biri hava şartlarıydı. Belgelerde gecenin karanlığı, şiddetli yağmur, sis, boran gibi doğa olayları eşkıyanın kaçmasına yardımcı olan etkenler olarak göze çarpmaktadır. Osmanlı askerini zorlayan bir diğer şey takip sırasında eşkıyanın sınırı geçmesidir. Sınırı geçen eşkıya Osmanlı askerinin takibinden çok rahat bir şekilde kurtulabiliyordu.

⁵⁶ BOA, *TFR.I.ŞKT*, 82/8198, 5 Mart 1321, (18 Mart 1905).

⁵⁷ Öldürülen Kaptan Palati Katrin hakkında Osmanlı yetkililerinin sahip olduğu bazı bilgiler mevcuttur. Katrin, Budafya çiftliği ahalisindendi ve Rum Ortodoks mezhebine mensuptu. 25 sene önce Karaferye kazasına bağlı Rekina çiftliklerine taşınmıştı. Civar kazalarda yapmış olduğu eşkıyalık yüzünden yakalanacağını anlayınca kendisi aman dilemiş, bir ay kadar ailesiyle birlikte kaldıktan sonra Yunanistan'a firar etmişti. Daha sonra tekrar kazasına gelerek eşkıyalığa başlamıştı. Katrin, kazasındaki Tahmaraz nahiyesine bağlı Ayadiyonis manastırını basan eşkıya ile birlikte hareket etmişti. Rum, Sırp, Bulgar komitacıların birbirlerinin manastırlarına karşı takındıkları tavır dikkat çekicidir. Çünkü aynı çiftlikler gibi manastırlar da eski geleneksel Osmanlı düzenini temsil etmekteydiler. Üstelik manastırlar mensubu buldukları kilisenin otoritesini de temsil etmekteydiler. Rum milliyetçiliğinin ve Bulgar milliyetçiliğinin beslendiği ve himaye edildiği alanları da oluşturmaktaydı. Bu yüzden manastırların sahipliğindeki topraklar da komitacıların saldırılarından nasibi almıştır. Dahası sahip oldukları büyük vakıf toprakları ile aslında Bulgar komiteciler için Türk toprak sahiplerinden pek de farklı değildiler. Bulgar ve Rum komitacılar birbirlerinin kilise ve manastırlarına da sık sık saldırılar düzenlemişlerdi.

⁵⁸ BOA, *HR.TH*, 303/57, 2 Mayıs 1320, (15 Mayıs 1904).

Çiftlik baskınlarından yılan Osmanlı yetkilileri Avrupa kamuoyunun komitacılarından yana gösterdiği tavır karşısında çaresiz kalmışlardı. Karaferye kazasında bulunan Branyan köyünü Bulgar eşkıyası basmıştı. Bunlar çiftlik sahibi Rıza Efendi'yi öldürmüşlerdi. Öldürmekle yetinmeyen komitacılar konak ve samanlığını yakmışlardı. Firar eden eşkıya arasında Karaferye Ayamarin çiftliğinden altı, Likvişte çiftliğinden bir olmak üzere toplam yedi kişi orada bulunanlar tarafından teşhis edilmişti. Bunlar yakalanarak yargılanmak üzere adliyeye sevk edilmişlerdi. Belgedeki asıl dikkati çeken ise *“kendi işiyle gücüyle meşgul bir ehli islam ve mutebaranı kendi çiftliğinde bila sebep ve bigayri hak katl ettikten sonra konağı da ihrak ve imha etmeleri calibi dikkat ve şayarı nefret vekay-i şeniye cinaiyeden bulunmuş olmağla işbu vaka Avrupa matbua-tından münasiblerine derç ve neşr ettirmek üzere buradaki muhabirlerine suret-i münasibede malumat itası..”* ifadeleriydi.⁵⁹

2.3. Kaçırma Eylemleri

Eşkıyanın tehdit etme ve öldürme-yaralama eylemlerinin dışında bir de hedeflediği kimseleri kaçırma girişimlerine de rastlanmaktadır. Kaçırılan bu kimseler nüfuz sahibi çiftlik sahipleri olabildiği gibi bunların çevrelerindeki kişiler de olabilmekteydi. Çiftlik sahibinin aile fertlerinden birisi, kahyalar veya köy halkı bunlara örnek verilebilir. İnsanları kaçırma eyleminin dışında komitacıların ihtiyaç duyduğu veya paraya dönüştürebilecekleri hayvan, gıda maddeleri vs. gibi malların gasp edildiği örnekler de hayli fazladır. Edirne'nin Paşaköy köyünde çiftlik sahibi olan Bahaddin Bey komitacıların hedeflerindeki isimlerden sadece birisiydi. Komitacılar kendilerine karşı bir tehdit olarak gördükleri Bahaddin Bey'i kaçırmak için hazırlık yapmaktaydılar. Bunun için 10 kişilik bir çete oluşturmuşlardı. Bu durum yetkililer tarafından haber alınmıştı.⁶⁰ Dönemin doğası gereği bu gibi olaylara hemen hemen her yerde rastlamak mümkündür.

Eşkıyanın ele geçirmek istediği hedeflerden bir diğeri Edirneli Nazım Bey idi. Edirne'nin sınıra yakın bir mahallinde Karapınar isimli çiftlik Nazım Bey'e aitti. Edirneli Nazım Bey her yıl çiftliğin durumuna bakmak için Ruz-ı hazaarda çiftliğe gelirdi. Daha önce Edirneli Nazım Bey'in hizmetinde bulunmuş ve iki seneye yakın bir zamandan beri Bulgaristan emaretine firar etmiş olan Geçginli karyeli Andrifin bu eyleme dair ihbarda bulun-

⁵⁹ BOA, HR.TH, 338/91, 25 Ağustos 1322, (7 Eylül 1906).

⁶⁰ BOA, HR.SFR(04), 220/39, 13 Kanunuevvel 1318, (26 Aralık 1902).

muştı. Bu bilgilere göre Sarafof taraftarı bulunan Makedonya komitecilerinden Macarof adlı şahısın reisliği altında 6 kişilik bir eşkıya grubu oluşturulmuştu. Bu çete iki gün sonra Bergos'dan hareket edecekti. İlk amaçları Edirneli Nazım Bey'i yakalamaktı. Şayet bunu başaramazlarsa Uzunköprü taraflarına giderek Çob? köyünde bulunan mandıracı bir Musevi'yi dağa kaldıracakları bilgisi alınmıştı. Gerekli önlemlerin alınması isteniyordu. Konu hakkında gerekli tahkikatlar yapılmışsa da bu eylemin gerçekleşeceğine dair somut bilgiler elde edilememişti. Yine de her ihtimale karşın tahkikatın devam edileceği bildiriliyordu.⁶¹

Birçok örnekte olduğu gibi eşkıyaların kaçırdığı kimseler fidye verilerek kurtarılabilirdi.⁶² Zaman zaman fidye verilmeden kurtarılan kişilere de rastlamak mümkündür. Viklo çiftliğinde eşkıya tarafından para talebiyle bir şahıs kaçırılmıştı. Olayın yetkililere bildirilmesinin ardından eşkıyanın takip edilmesi ve kaçırılan şahsın kurtarılması için çalışmalar başlamıştı. Yapılan takip ve baskı sonucu şahıs fidye ödemedi salınmıştı. Takip sırasında Taş ve Barza çiftliğinin mandırasında rastlanılan eşkıya ile çatışma yaşanmıştı. Eşkıyadan biri yaralı olarak ele geçirilmiş, diğerleri ise kaçmıştı.⁶³

Emelleri uğruna yasadışı faaliyet gösteren tek grup Bulgar çeteleri değildi. Yunan eşkıyaları da belirlemiş olduğu hedeflere karşı eylemler gerçekleştirebiliyordu. Karaferye kazası sınırlarında bulunan Peraki çiftliğinde yaşanan hadise buna bir örnektir. Yunan eşkıyası bu çiftliğe saldırı düzenlemişti. Bunun sonucunda Çiftlik sahibi Haçiko'nun oğlu Miyaki ve sekban Rayo'yu yanlarına alıp Kokçova taraflarına kaçmışlardı. Çiftlik muhtarı olayı jandarmaya ihbar etmişti. Kolluk kuvvetleri bu haberi alır almaz eşkıyayı takibe başlamıştı.⁶⁴ İlerleyen zaman içerisinde Miyaki ve Roy eşkıya tarafından salıverilmişti. Polis olayla ilgili bu iki kişinin ifadesine başvur-

⁶¹ BOA, *HR.SFR(04)*, 217/76, 18 Nisan 1318, (1 Mayıs 1902); *HR.SFR(04)*, 218/40, 16 Nisan 1318, (29 Nisan 1902).

⁶² Örneğin; İzvor köyü halkından oldukları elbiselerinden anlaşılan altı silahlı şahıs köye gelerek o sırada rastladıkları küçük bir çobanı yakalayarak fidye istemek üzere götürmüşlerdir. Çobanın babası İotka veledi Tasko adlı kişi 20 frank bularak bu şahıslara gönderilmiş ve çocuk geri alınmıştı. Bununla yetinmeyen köy ahalisinden Ferište veledi Dahandan 106 frank almış olmalarına karşın kaçıracakları çoban çocuğu yakacakları tehdidinde bulunmuşlardı. Bunun üzerine adam kasabaya kaçmıştı. Kendisinin bulamayan komiteciler sekiz koyunun almış ve tehditler ederek gitmişlerdi. BOA, *TFR.I.ŞKT*, 120/11998, 30 Haziran 1323, (13 Temmuz 1907).

⁶³ BOA, *DH.MKT*, 2820/75, 5 Mayıs 1320, (18 Mayıs 1904).

⁶⁴ BOA, *DH.ŞFR*, 355/111, 3 Nisan 1321, (16 Nisan 1905); *TFR.I.SL*, 86/8593, 1 Teşrinievvel 1321, (14 Ekim 1905).

muştu. Miyaki ve Roy ifadelerinde kendilerini kaçırmanın Rum eşkıyası olduğunu belirtmişlerdi. Eşkuya grubu bunları ertesi gün her ikisini bir orman yakınına bırakmışlardı.⁶⁵ Kaçırılan her iki kişinin karşılıksız bir şekilde serbest kalması düşündürücüdür. Kuvvetle muhtemel eşkıya yanlış kişileri kaçırmıştı. Durum anlaşılınca da bunları serbest bırakmıştı. Lakin kafa karışıklığı oluşturan bir diğer sebep bunların hiçbir zarar görmeden öylece serbest bırakılmasıdır. Yukarıdaki örneklerden de bilindiği üzere komitacılar kendilerine destek vermeyen Hristiyanları katletmekten bile geri durmuyorlardı. Bu Yunan eşkıyasını durduran sebebin ne olduğu tam olarak saptanamamaktadır.

Tüm bu yaşanan gelişmeleri Rumeli Umum Müfettişi olan Hüseyin Hilmi Paşa'nın⁶⁶ merkeze bildirdiği belgelerden de izleyebiliriz. Paşa'nın merkeze ilettiği olayların günlük veya haftalık olup olmadığını tespit edemiyoruz. Ancak komitacıların bölgede çok etkili, teşkilatlı bir şekilde çalıştıkları ve toplumsal olarak ortaya çıkan olumsuz durumların dışında devletin askeri ve bürokratik manada nasıl zorlandığına işaret etmektedir. Paşa'nın bildirdiğine göre merkez kazasının sınırları içerisinde bulunan Eğrizir köyüne gece vakti Bulgar eşkıyası saldırmıştı. Bunlar Müslüman ahaliden 5 kişiye ait olan çiftlik binasını yaktıkları gibi bazı hayvanları da çalmışlardı. Ayrıca devlete bağlı (belli ki Osmanlı egemenliğini benimsemiş yahut Bulgar çetecilere destek vermeyen başka gruplara destek veren ya da hiçbirine destek vermeyen) Hristiyanlardan birini öldürmüşler diğerini de yaralamışlardı. Bu olayın dışında Kraçova kazasında 4 köyün ahalisi köylerini terk etmişti. Bunlar eşkıyaya katılarak dağa çıkmışlardı. Sonrasında bu ahali pişman olmuş ve padişahın affına sığınarak köyelerine geri dönmüştü. Florina kasabasında ise Kostantiye Peruda'nın hanesinde bazı silah ve mühimmat bulunmuştu. Paşa'nın bildirdiği bir başka olay ise Komanıç köyüyle alakalıydı. Dün gece 40 kişilik bir komitacı grup köyü basmıştı. Bunlar Rum ahaliyi sopalarla darp ve tehdit ederek dağa kaldırmışlardı. Paşanın bildirdiği son

⁶⁵ BOA, *TFR.I.SL*, 86/8593, 6 Teşrinievvel 1321, (19 Ekim 1905).

⁶⁶ Hüseyin Hilmi Paşayla ilgili detaylı bilgi için bkz. Abdullah Özdağ, "Son Sadrazamlardan Hüseyin Hilmi Paşa'nın Hayatı Ve Faaliyetleri (1855-1923), Karadeniz Araştırmaları, S:41, Bahar 2014, ss.147-159; Özgür Tilbe, *Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908)*, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya 2018; Mustafa Alkan, "Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908), *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:12, S:1, 2015, ss.242-255; Mahir Aydın, "Hüseyin Hilmi Paşa", *TDV*, C:18, İstanbul, 1998, ss.550-551; Emin İsmail Altunkaya, *Hüseyin Hilmi Paşa'nın Hayatı ve Devlet Adamlığı (1855-1923)*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Antalya 2018; Tuğba Aşan, *Hüseyin Hilmi Paşa Siyasi Hayatı, Fikirleri Ve Şahsiyeti (1855-1923)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2021.

olay yine bir gasp haberi idi. Bulgar eşkiyası Senice? köyünde 250 sığır ve 250 keçiyi gasp etmişlerdi.⁶⁷ Komitacılar sadece Müslüman toprak sahiplerine ya da onların etrafındakilere saldırmakla kalmıyor kendilerine tehdit olarak gördükleri Hristiyanlara da saldırmaktan geri durmuyorlardı. Davalarına sempati beslemeyen ya da katılmayan Hristiyanları katlediyor. Diğerlerini ise zorla tehdit ve darp yöntemiyle kendi safhalarına katmaya çalışıyorlardı. Bunun ne kadar başarılı olduğu tartışmalı bir konuyken devletin egemenlik ve toplumsal düzenini bozduğu gerçeği ise bir o kadar tartışmasızdır.

3. ÇİFTLİK SAHİPLERİNİN ZARARLARINI TAZMİN ETME ÇABALARI

Komitacılar karşısında çiftlik sahiplerinin durumu Osmanlı hakimiyetinin bölgedeki değişkenliği ile paralellik gösterir. Çiftlik sahipleri ister müslim isterse gayrimüslim olsun hatta yabancı tebaa⁶⁸ da komitacıların saldırılarından sonra hemen her zaman oluşan zararları giderme maksadıyla devlete başvururlardı. Müslüman toprak sahipleri devlet kurumlarına doğrudan başvururken, Gayrimüslimlerin birçok defa yabancı temsilcilikleri ve konsoloslukları araya sokması bürokratik manada bazı zorluklar çıkarabilmekteydi. Başvuru dilekçelerine bakıldığında kişilerin ve grupların zararı tazmin için para taleplerinin yanı sıra koruma da istedikleri dikkate değerdir. Zarar görenlerin sosyal statülerine bakıldığında çiftlikte yarıcı olarak bulunanlardan çiftlik sahibi paşalara kadar bütün sosyal grupların yer aldığı ve zararlarının tazmini için dilekçeler verdikleri görülmektedir. Şurayı Devlet Azası Rıza Bey'in yaşadığı olay toplumun üst kesiminin verdiği dilekçelerden biridir. Rıza Bey Manastır merkez kazası dahilinde bulunan Koceşte çiftliğini tasarruf etmekteydi. 1904 Nisan'ında bu çiftlik birbirleriyle çarpışan eşkiyanın taarruzuna maruz kalmıştı. Çiftlik üretimden düşmüş, boş kalmış, ekilememişti. Rıza bey ekilemeyen çiftliğin vergilerinin alınmaya devam edilmesinin adil olmayacağı gerekçesiyle devlete başvurmuştu ve

⁶⁷ BOA, *Y.A.HUS*, 454/35, 31 Temmuz 1316, (13 Ağustos 1900).

⁶⁸ Osmanlı tebaası olmayan kişiler ve gruplarda zararlarını tazmin edebilmek için devlete başvuruyorlardı. Karaferye kazasındaki Nişi çiftliği İtalya tebaasından Selanikli Yako Moriyano'nun tasarrufu altındaydı. Selanik vilayetine İtalya elçiliği üzerinden bir talepte bulunulmuştu. Talepte Nişi çiftliğinin korunması için gerekli tedbirlerin alınmasını istemekteydi. Ayrıca elçilik, çiftliğin 1500 lira kadar olan zararının da devlet tarafından tazmin edilmesini istemişti. İtalyanlar bu olayın devletin almış olduğu tedbirlerin kifayetsizliği neticesinde olduğu için tazminat talep etmişti. BOA, *BEO*, 2886/216393, 22 Temmuz 1322, (4 Ağustos 1906); *HR.TH*, 337/73, 24 Temmuz 1322, (6 Ağustos 1906).

verginin affedilmesini istemişti. Bunun dışında Rıza Bey çiftliğinin zararının da devlet tarafından tazmin edilmesini istemişti. Devlet bu talepler karşısında 1907-1908 yıllarına ait ödenmesi gereken vergiyi affetmişti. Ancak tazminat talebi yetkililer tarafından uygun görülmemiştir.⁶⁹

Rıza Bey dışında topraklarındaki zarar sebebiyle devlete başvuran çok sayıda kimselerde vardı. Mehmed ve Murtaza Ağalar 1900/1901 yılında Köprülü ve İştib kazalarındaki bazı köylerin aşarını iltizam etmişti. Bunların Köprülü kazasında tasarruf ettikleri çiftlik binaları, ekinleri ve ürünleri Bulgar eşkıyası tarafından yakılmıştı. Bunun sonucunda da büyük zarara uğramışlardı. Ayrıca 17 bin kuruş borçları vardı. Bu borcu ödemekten aciz olduklarını belirtmişlerdi. Bu durum karşısında çiftlikten feragat etmek zorunda kalacaklarını belirttikleri gibi borçlarının affını da talep etmekteydiler. Mehmed Ağa'nın içine düştüğü durumdan gözleri kör olmuştu. Yangın ianesinden bu kişiye 3.000 kuruş yardım yapılmıştı. Bu 3.000 kuruşun borçlarından düşülüp ödenmesi düşünülmüşse de Kosova meclisi idaresi bunun uygun olmadığını belirterek tüm borçlarının silinmesini ve çiftliğin satılmaktan kurtarılmasının daha uygun olacağını belirtmişti.⁷⁰ Devlet, yaşanan olumsuzluklar karşısında toprak sahiplerini korumak için olabildiğince yardım etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Mehmed ve Murtaza Ağaların yaşamış olduğu olay tipik bir komitacı eylemi gibi görünse de içerisinde bazı farklı detaylarda barındırmaktadır.

Mehmed ve Murtaza Ağalar yazmış oldukları dilekçelerinde yaşananları kendi bakış açılarıyla anlatmışlardı. Köprülü kazası Peripor köyünde tasarruf ettikleri çiftlikleri saldırıya uğramıştı. Saldırıyı yapanlar ise çiftliklerine sınır olan Karina ve Karaniçe köyleri Hristiyan ahalisiydi. Kendilerini “*erbabı haysiyet ve servet sahibi*” olarak tanımlayan ağalar, Hristiyan ahalisi ile aralarında mezhep ihtilafından başka bir münafaret sebebi olmadığını belirtmişlerdi.⁷¹ Ağalar bu köyler halkının yapmış olduğu zulümlerden yakınmaktaydılar. Mahsulleri gasp edilmiş, samanlıkları yakılmış, üç yüz liradan

⁶⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), ŞD, 439/77, 22 Mart 1325, (4 Nisan 1909); TFR.I.MN, 192/19173, 24 Haziran 1325, (7 Temmuz 1909).

⁷⁰ BOA, ŞD, 433/32, 21 Temmuz 1323, (3 Ağustos 1907); TFR.I.KV, 194/19395, 12 Şubat 1313, (24 Şubat 1898).

⁷¹ Ağalar dilekçelerinde her ne kadar aramızda bir şey yok diyorsa da iki taraf arasındaki bir başka anlaşmazlık konusu da arazi meselesidir. Peripo çiftliği tapusunda yazan kırmızı tarla mevkii ile köylülerin tapusunda yazan kırmızı meşe mevkii'nin aynı olduğu, iki taraf arasında iddiaya ve kavgalara sebep olmaktaydı. Köylüler Peripo çiftliğinin merasıyla bitişik olan Vir, Razvoliçe ve Gratişte mevkilerindeki 50 dönüme yakın arazinin Han, Torba ve Uzunbayır mevkilerinden ayrılmadığı için

fazla değerdeki çiftlik evleri, müstemilatı, anbar ve kuleleri yakılmıştı. (Çetelerin destek ve onların sağladığı hareket alanından dolayı Bulgar köylüler de çeşitli eylemlerde bulunabiliyordu.) Ağalar her seferinde durumu yetkililere bildirmelerine rağmen yeni eylemlerin engellenemediğinden yakınmaktaydılar. Yapılan tahkikat sonucunda 156.000 kuruş zarar ve ziyanın olduğu tespit edilmişti. Suçluların ortaya çıkarılması ve zararlarının tazmin edilmesini istiyorlardı. Şayet suçlular ortaya çıkarılmaz ve zararları tazmin edilmezse hasarın etkisinin genişleyeceğinden endişe duyuluyordu. Tüm bunların yanı sıra Mehmet Ağa tarafından kendileri ve Müslüman halkın derinden etkileneceği ifade edilmişti.⁷² Bu noktada ağaların tazminat taleplerini devlete olan iltizam borçlarına karşılık göstermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Osmanlı maliyesine 9.000, Düyunu Umumiyyeye 3.000 kuruş borçları vardı. Bu ödemeleri bir müddet daha ertelenmişti.⁷³ Uğramış oldukları felaketten dolayı devlet tarafından 30 lira yardım yapılmıştı. Yirmi kişilik aileleriyle zor durumda kaldıklarını ve arazilerinin Bulgarların elinden kurtulması için hızla önlem alınmasını istemişlerdi. Ancak arazilerini kurtaramadıkları gibi 50 dönümlük korulukları bütünüyle tahrip edilmişti. Emlakini büsbütün “zalimlere” bırakmak zorunda kalacaklarını, bitmeyen mahkeme süreçleri sebebiyle üçüncü defa arazi keşfi yapıldığı, kanuni formalite ve boşluklarla vakit geçirildiği ve sürecin uzaması nedeniyle hak kaybına uğradıklarından şikâyet etmekteydiler.⁷⁴

Ağalar devri okumaktan çok uzaklar köylüler ile aralarında sadece dini olarak bir farklılık olduğunu belirtmekteydiler. Ağalar kendilerini klasik bir toprak sahibi olarak gördükleri anlaşılıyor ve farklı dine mensup olmak dışında hiçbir nefret sebebimiz yok diyorlardı. Ancak köylüler ile yaşadıkları toprak anlaşmazlığı problemleri vardı. Böyle söylemelerinin bir başka sebebi kendilerinin iyi bir komşu olduğuna da işaret etmek olabilir. Her ne kadar bizim hiçbir münaferetimiz yok diyorlarsa da köylü indinde bir yük ve zulme dönüşmüş aşar mültezimi olmaları onlarla ilgili olarak yeteri kadar düşmanca tavır ve kin oluşmuş olmasına sebep olmuş olmalıdır. Mehmed ve Murtaza Ağaların yaşadıkları problemler zorla veya gönüllü olarak

Peripo çiftliği ağaları tarafından zapt edilmeye çalışıldığını iddia etmekteydiler. Bir türlü halledilemeyen bu mesele mahkemeye taşınmasına rağmen taraflar birbirine girmişlerdi. BOA, *TFR.I.KV*, 194/19395, 4 Mayıs 1322, (17 Mayıs 1906).

⁷² BOA, *TFR.I.KV*, 194/19395, 14 Kanunuevvel 1321, (27 Aralık 1905).

⁷³ BOA, *TFR.I.KV*, 194/19395 18 Kanunusani 1323, (31 Ocak 1908).

⁷⁴ BOA, *TFR.I.KV*, 194/19395, 12 Şubat 1323, (25 Şubat 1908).

toprağın el değiştirmesine bir örnektir. Komitelerin vermiş oldukları talimatnamede belirtildiği gibi her fırsatta toprak sahiplerini şikâyet etmek ve sorunları mahkemeye taşımak onları bir yıldırma taktiğiydi. Bu arada toprak beylerine her türlü baskı devam etmekte, uzun süren mahkeme sürecinden yorulan toprak sahiplerinin elinden topraklar -mahkeme kaybedilse bile satın alınarak- Müslümanlar uzaklaştırılmaktaydı.

Bulgar eşkıyaları bölgede sadece nüfuzlu çiftlik beylerine değil, konar göçer yörük gruplarına karşı da son derece saldırganlardı. Yörükler de her ne kadar toprak sahibi olmasalar da Osmanlı-Türk Müslüman kimliğinin temsilcisi durumundaydı. Onlar da komitecilerin çeşitli baskı ve saldırılarına maruz kalmaktaydılar. Nevrekop kaymakamlığından alınan telgrafta; Lofça'da köyü çayırlarında koyun otlatan yörüklere gece eşkıya saldırmış ve hayvanlarının bir kısmını gasp etmişti. Yetkili makamların olaydan haber olmasıyla birlikte 120 kişilik bir müfreze ile eşkıya takip edilmeye başlanmıştı. Bunun sonucunda koyunlar geri alınmış fakat eşkıya kaçmayı başarmıştı.⁷⁵

Müslüman çiftlik sahipleri topraklarına komitacılar tarafından gelen saldırılar sonucunda zararlarını giderme konusunda bürokrasiyi zorlarken devletin ilgilenmesi gereken başka meselelerde mevcuttu. Örneğin firar eden eşkıyanın geride bıraktığı mülkleri ve hayvanlarına karşı nasıl bir yol izlenmesi gerektiği Kosova'da bulunan kolordu kumandanlığından merkeze sorulmaktaydı. Merkez ise izlenmesi gereken yolu şöyle belirlemişti. Bu hayvanların yerel hükümet memurları ile birlikte müştereken sattırılması ve elde edilen paranın daha sonra tebliğ olunacak karara göre nerede kullanılacağına belirtilmesine kadar saklanması bildirilmişti. Kosova kolordu kumandanlığı bu sorunu merkezin isteği doğrultusunda çözmeye çalışırken başka bir problemle daha karşılaşmıştı. Bu durum karşısında kumandanlık bir kez daha merkeze danışmayı uygun görmüştü. Kumandanlığın telgrafında; *kendileri firar ettikleri halde çiftçileri mevcut bulunan arazi ve mahsulat ile çiftçisi olmadığı halde ailecek firar eyleyen eşkıyanın mezruatı hakkında ne yapmak lazım geldiği* sorulmuştu. Merkezin cevabında ise; Hem bu mezruatın hem de hayvanların, yerel idareciler ve askerlerden tayin olunacak memurlar marifetiyle sattırılması, elde edilen paranın da şimdilik muhafaza edilmesi kararlaştırılmıştı.⁷⁶ Devlet sadece Müslüman toprak sahibinin mallarını

⁷⁵ BOA, DH.ŞFR, 370/36, 2 Eylül 1322, (15 Eylül 1906); BEO, 3782/283632.

⁷⁶ BOA, BEO, 3782/283632, 13 Recep 1328, (21 Temmuz 1910).

korumakla kalmıyor aynı zamanda firar eden eşkıyanın mallarını da hukuk çerçevesinde korumaya çalışıyordu.

Komitacıların verdikleri zarar yüzünden toprak sahipleri çözüm yolu olarak devlete başvurmuşlardır. Bu çözüm yoluna başvurma sebebi belki zorunluluktan belki de başvuracak başka bir yerleri olmadığı içindir. Kimi toprak sahipleri bu durumu kendi lehlerine avantaj olarak kullanmaya çalışırken kimisi de gerçekten zor durumda olduğu için devlete meramını anlatmaya çalışmıştır. Hatipzade Adem Ağa'da dönemindeki diğer denктаşları gibi sesini devlete duyurmaya çalışanlardan biridir. Adem Ağa'nın tek farkı 5 yıl boyunca sorunun çözülmesi için birden fazla dilekçeler vermiş olmasıdır. Ağa'nın mutasarrıf olduğu Gradişte çiftliği 5 kez eşkıya saldırısına uğramıştır. Çiftliğe defalarca saldırı olmasının sebebinin Ağa, kendisinin çiftlikte bulunduğu için gerçekleştiğini belirtmişti. Bilindiği üzere toprak sahiplerine karşı saldırılar artınca birçoğu çiftliklerinde kalmayarak daha merkezi ve güvenli yerlerde ikamet etmeye başlamışlardır. Birinci saldırıyı 66 kişilik bir eşkıya grubu gerçekleştirmişti. Bu saldırı esnasında Hatipzade Adem Ağa iki yerinden yaralanmıştı. Ayrıca çiftlik kulesini, ambarını, samanlığını, ahırlarını ve zaireleri eşkıya tarafından yakılmış, 1500 liradan fazla zarar oluşmuştu. İkinci saldırıda ise 1000 lira zarara uğramıştı. Üçüncüsünde 1000 lira kıymetindeki yeni samanlıkları bir daha yakmışlardı. Dördüncüsünde afyonunu ve iki baş atını gasp etmişlerdi. Bundan dolayı 60 lira nispetinde zarara uğramıştı. Eşkıyanın beşinci ve son saldırısında ise zarar 2500 liraya ulaşmıştı. Adem Ağa olayları daha önceden bildirmesine rağmen bu olayları gerçekleştirenlerin yakalanmasına teşebbüs edilmediğini de belirtmektedir. Kanuni takibin yapılmasını, gasp olunan mallarının tekrar kendisine verilmesini, gerekli tedbirlerin alınmasını istemekteydi. Vergi borçlarının ise affedilmesini talep etmişti.⁷⁷ Adem Ağa bu zaman zarfı içerisinde kendi deyimiyle sadaka verilecek bir hale gelmişti. Üstelik borçlarından dolayı tahsildar kapısına gelerek borcunu öde yönünde bir talimat vermişti.⁷⁸ Adem Ağa'nın ilk dilekçesini vermesinin üzerinden 5 yıl sonra bile konu halen devam ediyordu. Maliye Nazırı imzalı bir belgede Hatip Ağa'nın zararları kalem kalem belirtilmişti. Bunların dışında Ağa'nın Aşar vergisi borcu ve Ziraat bankasına olan borcu da ortaya çıkmıştı. Ağa'nın zararlarını giderecek parası olmadığı aşıkardı. Adem Ağa'nın bu zararları giderme önerisi de bulunmaktaydı. Kendisi çiftliğin hanelerinin

⁷⁷ BOA, *TFR.I.SL*, 172/17194, 9 Kanunuevvel 1321 (22 Aralık 1905).

⁷⁸ BOA, *TFR.I.SL*, 172/17194, 16 Şubat 1322 (1 Mart 1907).

hükümet tarafından yapılmasını istiyordu. Bu sayede hem kendisinin içinde bulunduğu müşkül sorunu çözülecek hem de ilerleyen süreçte hazine bu durumdan istifade edebilecekti. Verilen son karar ise Ağa'nın vergi ve aşar bakayasının silinmesi münasip görülmüştü.⁷⁹

Devlete başvuran gayrimüslimlerin talepleri ve şekilleri dikkati çekmektedir. Mülga Heyet-i Müşavere azasından Nikola Revi Efendi'nin Florina kazasında Rusna? ismindeki çiftliğin sahibidir. Belli ki bölgede etkili bir kişi olan Nikola Osmanlı yönetimine de yakın bir tutum izlemiştir. Ancak Bulgar eşkıyasından Tana'nın çiftliğini yakacağı haberi alınınca ilgili makamlara başvurmuştu. Manastır mıntıka kumandanlığı ise köyün çok yakınından demiryolu hattı geçtiği, dolayısıyla demiryolunu korumak için devamlı askerin bulundurulduğu için yeni bir müfrezeeye gerek olmadığı cevabını vermişti.⁸⁰ Ancak bu tedbir[sizlik] komitacıların köye saldırısına engel olmamıştı. Gorinçovalı Tana köye saldırmış ve evlerden birisini yakmıştı. Çevrede bulunan asker yetişerek yangını söndürmüş ve diğer evlerin yakılmasının önüne geçmişti. Bunun üzerine Hüseyin Hilmi Paşa'ya mektup yazarak doğrudan yardım istemişti. Mektup kendisiyle birkaç defa görüşme teşebbüsünde bulunmuşsa da başarılı olamadığından bahisle köylere asker gönderilmesi talebini dile getirmekteydi. Daha dikkati çeken ifadeler ise saldırıdan sonra köylülerin korkudan bazılarının Amerika bazılarının da kent ve kasaba merkezlerine göç etme niyetinde oldukları ifadeleridir. Bu ifadeler ister gerçeklik payı olsun isterse Osmanlı bürokratlarını ikna etmek için kullanılmaya çalışılan bir argüman olsun çiftlik sahiplerinin en çekindikleri durumlardan birisiydi. Toprak sahibi olmayan köylünün toprağa bağlılığı çok kırılgan ve naifti. Dolayısıyla komitacılar bu durumu klasik Osmanlı düzenini bozmak için çok rahat kullanıyorlardı. Gerek çiftlik sahipleri gerekse Osmanlı çözüm taleplerinin hep asker noktasında odaklanması sadece güvenlik merkezli çözümler üretebilmiş gibi algılanmasına sebep olmaktaydı. Nikola Efendi'nin köylünün göçü karşısında “*Bu hal bizî mahveder. Bu çiftliğe malik olduğumuz için senevi hazîne-i devlete 80.000 gurus vergi veririz. Üç aile bu çiftlik sayesinde idare oluyor. İşçiler çiftliği terk ider ise arazi işlenemeyeceğinden dolayı virgümüzü tediye idemedikten başka idaremiizi dahi temin idemeyeceğiz.*” ifadeleri durumu özetler nitelikteydi. Dahası Nikola Efendi'nin

⁷⁹ BOA, ŞD, 444/9, 27 Mart 1326 (9 Nisan 1910).

⁸⁰ BOA, TFR.I.MN, 77/7632, 25 Şaban 1323, (25 Ekim 1905).

askerin çiftlikte kalması için her şeyi hazırlayacağını söylerken başvurusunun gizli kalmasını istemesi de korku psikolojisinin yeteri derecede etkili olduğunu göstermektedir.⁸¹

Balkanlardaki Osmanlı toprak sisteminin dönüştüğü çiftlik rejimi, 19. yüzyılın son çeyreğinde komitacılık[terör] karşısında Makedonya’da adeta bir şokla karşılaştı. Devletin üretmeye çalıştığı ağırlık güvenlik merkezli çareler meseleye çözüm bulamadığı gibi dışarıdan gelen baskılar bu çözümsüzlüğü daha da artırdı. Bu noktada bu yazının konusu olan ve komitacıların en öncelikli hedefi haline gelen çiftlik sahipleri [beyleri] de çaresizce devletten yardım istemeye ve beklemeye başladılar. Yazmış oldukları mektuplar onların içine düştükleri duruma işaret etmektedir. Bunlardan en uzunlarından birisi Menteşe nahiyesi Korfallı? çiftliği sahibi [belgede Korfallı çiftliği olarak geçerken dilekçede Selanik’de Hayreddincik Mahallesinden Hızırlı Çiftliği mutasarrıfı olarak geçmektedir] Hüseyin Hüsnü’nün gönderdiği mektuptur. Mektup meseleye bir çiftlik sahibinin gözünden tek taraflı bakmakta ise de yine de satır aralarında çoklu tarafların hikayesi ile ilgili bazı bilgiler vermektedir. Hüseyin Hüsnü “feryadname” adını verdiği mektubuna [dilekçesine] “*Muazzam Osmanlı Devleti’nin kurulduğu tarihten bugüne kadar*” diye başlayarak sarsılmış meşruiyetini sağlamlaştırma kaygısıyla başlamıştı. Emsaline rastlanılmayan derecede refah ve saadet içindeki Osmanlı tebaasının içeride kudretli devlet adamları yetiştiren padişahımızın idaresi altında bulunmaktan iftihar ediyoruz diyerek çiftlik sahiplerinin devlet içindeki konum yerine tarihsel bir gönderme yaparak devam etmişti. Mektup geri kalan satırlarında her fırsatta, ifade ve ibarede padişahın-devletin idaresi altında-sadık tebaası olmaktan memnuniyet konusu vurgulamaya devam etmişti. Ayrıca açık veya örtülü biçimde devletin ve kendisinin taraf olduğu noktadan, temsil ettiği konumuyla bulunduğu yerdeki devletin hakimiyetinin bir uzantısı ve meşruiyet aracı olduğunu vurgulamaktaydı. Çiftliğinde edebi ve namusu ile geçinip yılda dört-beş bin lira gelir elde ederken çoluk çocuğuyla bir lokma ekmeğe muhtaç hale geldiğini belirtir. Şikayet dilekçesini alt makamlardan başlatması gerektiğini bildiğini ve neden doğrudan en üst makama göndermek zorunda kaldığını izah ederken bunu uğradığı zarar ve ziyanın çokluğuna, defalarca yaptığı başvuruların sonuçsuz kaldığına bağlıyor. Ona göre “*Rumeli’de Bulgar kalkışmasından henüz bir eser görülmediği 1316 senesinin ilk yıllarından halkı tamamen Bulgar milletinden olan çiftliğimde işimle meşgul olarak sakin bir hayat geçirmekte*” iken iki sekbani ile Yenice’den

⁸¹ BOA, TRF.I.MN, 77/7632, 25 Eylül 1905.

dönerken pusuya düşürülmüş, iki sekbani ölürken kendisi ve subaşı da yaralı kurtulmuştu. Kendisine suikast düzenleyenleri, onları teşvik edenleri ismen dilekçesinde belirten Hüseyin Hüsnü bu isimleri adli makamlara da bildirdiğini ancak yetkililerin bu olayı sonuçlandırmadığını ifade etmişti. Yerel yetkililerin delil bulamadıklarını ifade ettikleri bu noktadan sonra Hüseyin Hüsnü kendisine karşı yapılan suikastın sonuçsuz ve cezasız kalması üzerine daha büyük cesaretle üzerine gelinmeye başladıklarını ifade etmişti. Bu noktadan sonra her an öldürülme korkusuyla yaşayan bir toprak sahibinin gözünden komitacıların ideolojisi ve amaçlarını en güzel şekilde izah eden noktayı yakalamış ve vurgulamıştı. Her ne kadar bu satırlar buram buram bencil bir kişinin kendi hayatına endekslediği, hayatın merkezinden bir bakışın izlerini taşıyorsa da pratikte bir gerçekliği yansıtmaktaydı. Kendisinin sadakati, buna karşı Bulgarların hareketlerine iştirak etmeyeceğinin açık olması, onların müfsid fikirlerine uymayacağını belli olması üzerine “*sadık çiftlik beylerinin vücudunu ortadan kaldırmak.....*” istiyorlardı. Komitacıları, müfsid, çete, eşkıya, melanetkarane şeklinde tanımladığı sadece bir yerde geçen Bulgar asileri olarak zikretmişti. Komitacılar karşısında bazı Müslüman beylerin nasıl eğildikleri, para vermek zorunda kalırlarken kendisinin sonuna kadar karşı ve dimdik durduğunu da belirtmişti. Bütün bunlara karşın Hüseyin Hüsnü’nün Bulgar köylüleri tarafından şikayet edilişi ve şikayeti dikkate alan askeri yetkililerin evini kuşatıp silahlarına el koymasını kendisinin on beş gün boyunca hapsedilmesi karşısında duyduğu derin üzüntü ve hayal kırıklığını da “*hükümet aleyhinde isyan ile binlerce eşkıya çıkararak insaniyete karşı davranan fesad erbabının içinde kırdaki çiftlikte ferd olarak yaşamak mecburiyetinde kalan bir arazi sahibi nefsi müdafa için bulundurduğu bir silahı gerçekte şaki fakat zorunlu halde görünürde adam görünen birkaç müfsidin kaleme aldığı gerçek dışı iddialarla dikkate alıp padişah ve milletin sadık bir bendesi olan kendisini ruhsuz bir insan halinde bırakmak doğru mudur?*” diyerek mektubunda ifade etmekteydi. Olayın şahsi hukukunu yerle bir ettiği gibi her türlü silah ve patlayıcılarla dolaşan komitacıları devlet yetkililerine şikayet eden ve çetniklerin hedefi haline gelen kendisine karşı yapılan bu hareketin bir “*hakaret*” olduğunu ifade etmişti. Ardından hanının yakılması, mallarının, ürünlerinin çalınması, evinin yakılması ve kulesinin yakılıp tahrip edilmesi sürecinin geldiğini ifade eden Hüseyin Hüsnü, yetkililere her başvurduğunda sonuçsuz kalması ya da bir türlü halledilemeyişinden şikayetçiydi. Kendisinin ısrarla çiftliğinin başında bulunmaya çalışıp olaylara hakim olmaya çalışırken sık sık şikayet edilip Selanik’e gitmeye zorlandığını, çiftlikten uzaklaştırıldıktan sonra ise her defasında malına ve mülküne nasıl zarar

verildiğini izah etmişti. Ancak satır arasında kendisinin bir toprak sahibi olmasının ötesinde neden hedef alındığının başka bir ipucunu da vermişti. Köylüye senetle vermiş olduğu 200.000 kuruşun artık bir kuruşunu bile toplayamadığını, tahsildarlarının dövülerek kovulduğundan şikayet ederek aslında tefecilik yaptığını da örtülü bir şekilde itiraf etmişti.⁸²

Hızırlı çiftliği sahibi Hüseyin Hüsnü'nün dilekçelerinin Osmanlı yerel makamları tarafından çok da dikkate alınır ve hassas yaklaşılacak bir olay olarak görmedikleri anlaşılmaktadır. Belki Hüseyin Hüsnü gibi merkezi bürokrasiden koruma, asker, vergi indirimi, zararların tanzim edilmesi vs. gibi daimi isteklerde bulunan yüzlerce çiftlik sahiplerinden birisi olarak gördükleri açıktır. Kaldı ki Hüseyin Hüsnü'nün kendi etrafında oluşturduğu dünyası, ben merkezli duruşu, Osmanlı egemenliğinin taşrada beyler üzerinden oluşturduğu ya da oluşturmaya çalıştığı egemenlik ve merkezîyetçilikle özdeşleşmiş gibidir. Hüseyin Hüsnü beyin çevresiyle ilişkileri de problemlili görünmektedir. Çevresinde bazı arazilerle ilgili olarak anlaşmazlıklar yaşamaktaydı.⁸³ Kendisinin de dilekçesinden ifade ettiği yetkililerin hassas davranmaması ve yeterli çaba göstermemesinin arkasında tefecilik yapması ve çiftliği halkının ondan memnuniyetsizliği olduğu düşünülebilir. Dahası kendisinin devlete sadık tebaa olduğu, komitacılar karşısında dik durduğu onları ihbar ettiği gibi ifadelerle karşı belgelerde “*çiftliğinde eşkıya saklandığı*” ithamına rastlanılmasıdır. Dilekçesine yetkililerce verilen cevapta; ilk suikast ve han yangını gibi meselelerin kendisinin göreve başlamasından önce olduğu, o dönemde yapılan tahkikat ve sonucu hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmişlerdi. Ambarlarında iki defa yapılan hırsızlığı zaman belirtmeden ihbar etmesine karşın hemen yetkililerce soruşturulduğunu ancak hırsızlık yapıldığını ambarın tamamen tahliye edilmesinden sonra anladığı ve olayı hayli geç bildirdiği ve suç delillerinin kaybolduktan sonra ihbar ettiği, ambarın dışarıdan açıldığına dair hiçbir ize bulunmadığını belirtmişlerdi. Keza Hüseyin Hüsnü çiftliğinde geçen yıla kadar subaşı ve sekban istihdam etmişti. Çok güvendiği bu adamlardan birisi olan Adem adlı Arnavut kendisinin saflığından yararlanarak zahireleri sakladığı ve giz-

⁸² BOA, TFR.I.ŞKT, 84/8360, 4 Mart 1322, (17 Mart 1906).

⁸³ Menteşe nahiyesi çiftlik sahiplerinden Ali Eşref Bey Hızırlı'daki arazisine Hüseyin Hüsnü Bey'in müdahale ettiğine dair şikayet etmişti. Ancak yapılan araştırmada Hızırlı çiftliği yarıcılarında Tarayko'nun ifadesi ve Hüseyin Hüsnü Bey Aişe Hatunun dilekçelerine istinaden arazinin Ali Eşref Bey'e ait olmadığı, Tarayko'nun hububat ekmediği, asıl sahibi Hüseyin Hüsnü Bey olduğu ortaya çıkmıştı. BOA, TFR.I.ŞKT, 72/7195, 20.07.1323.

lice sattığı ortaya çıkmıştı. Daha sonra emniyeti suistimalden Adem hakkında dava açmıştı. Adem ise on yedi aydan beri maaş alamadığı için Hüseyin Hüsni aleyhinde dava açmaya teşebbüs etmişti. Bunun üzerine barışmışlardı. Yine bir yıl önce yanan hane hakkında da hemen tahkikat yaptırılmış ise de olayın gece oluşu, evin boş olması, sebebiyle kim tarafından yapıldığı bulunamamıştı. Asıl vurucu ifade ve ise şu cümlede saklıydı “*Mamaşih çiftlikte ara sıra Bulgar eşkıyası saklandığından yangının bunlar tarafından çıkarılmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir*” denilmişti.⁸⁴ Yetkililer bilerek ya da bilmeden Hüseyin Hüsni’yü sanki çiftliklerinde bazen Bulgar eşkıyasını saklamakla itham ediyor gibidirler. Belgede kendisinin açıkça “*saflığından bilistifade*” ve yetkililerin haber aldıkları anlaşılan çiftliklerinde ara sıra “*Bulgar eşkıyasının saklandığı*” gerçeği onları kızdırmış olabilir mi? Buna bir de dönemin en büyük problemlerinden birisi olan tefecilik olduğu anlaşılan yarıcılara borç verme meselesinin yarattığı gerginlik eklenince Hüseyin Hüsni’nün imalarla, sitemlerle dolu şikayetnamesini geçiştirmiş olabilirler mi? Bu soruların cevaplarını bilemiyoruz. Ancak Osmanlının balkanlarda son dönemde üzerine dayandığı kesimlerden birisi olan toprak beylerinin tipik görüş ve duruşunu ifade eden bu arzuhal her yönüyle dikkate alınmaya değerdir. Bunun karşıt duruş ve tezlerini ise Çernoyef’in mektubunda görmek mümkündür.

SONUÇ

Osmanlı Devleti’nde bir Makedonya sorununun ortaya çıkması 19. Yüzyılın ikinci yarısındadır. Görünürde birçok sebebi olmakla birlikte en önemli mesele toprak sahipliği meselesidir. Bu durum Müslim ve gayrimüslimleri karşı karşıya getirmiştir. Hatta zaman zaman çıkarları doğrultusunda gayrimüslim gruplar da birbirleriyle çatışmaktan geri durmamışlardır. Bölgede Müslüman grupları çiftlik beyi ve müslim halk, gayrimüslimleri Bulgar, Sırp, Rum komitalar ve çeteleri temsil etmiştir. Çok taraflı bu denkleme hepsinin üstünde yer alan ama arada kalan devlet, Müslüman toprak sahiplerini koruyup kollamakla itham edilmiştir. Bu durum özellikle toprak sahiplerinin şiddetli komitacı saldırılarına maruz kalmasıyla devam etmiştir. Çiftlik beyleri dışında onların vekilleri statüsünde olan kahyaları, aile üyeleri de komitacıların saldırısına uğramıştır. Bu saldırıların nedenleri komitacıların çiftlik sahiplerine yazdıkları tehdit mektuplarından okunabilmektedir. Mektuplar ayrılıkçı hareketlerin fikri ve sosyal alt yapısını yansıtmak-

⁸⁴ BOA, TFR.I.ŞKT, 84/8360, 18 Mart 1322, (31 Mart 1906).

taydı. Bunların dışında maddi sorun ve talepleri de barındırıyordu. Çetelelerin çiftlik beylerine saldırmalarındaki sebep toprak sahipliği konusu olduğu gibi merkezi otoriteyi temsil etmeleri sebebiyle de hedef tahtasına oturtmuşlardır. Osmanlı Devleti komitacılar karşısında egemenliğinin bir devamı olarak gördüğü çiftlik beylerini desteklemiştir. Devlet, onları korumak için çiftliklere asker yerleştirmiş ve zararlarını karşılamaya çalışmıştır. Fakat zaman zaman bölgedeki saldırıların şiddetini arttırması, ekonominin bozulması, yetersiz personel sebebiyle bütün çiftlik sahiplerini koruyamamış ve isteklerini yerine getirememiştir. Bu durum karşısında bazı çiftlik beyleri ve onun nazırları komitacılara boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Pes etmeyenler ise çareyi güvenli merkezlere veya kule evlere sığınmakta aramışlardır. Sonuçta ya terörize olarak ister devletin ister çiftlik beylerinin çabaları ellerindeki toprakları korumayı başaramamış ve Makedonya coğrafyasının kaybedilmesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı (A.MTZ.(04).

Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO).

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT).

Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı (DH.SYS).

Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR).

Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR(04).

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.(3).

Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH).

Şurayı Devlet Evrakı (ŞD).

Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı (TFR.I.A).

Rumeli Müfettişliği Kosova Evrakı (TFR.I.KV).

Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN).

Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (TFR.I.SL).

Rumeli Müfettişliği Arzuhaller (TFR.I.ŞKT).

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS).

2.Araştırma Eserler

Adanır, Fikret, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

Alkan, Mustafa, “Hüseyin Hilmi Paşa’nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908)”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:12, S:1, 2015, ss.242-255.

Altınkaya, Emin İsmail, *Hüseyin Hilmi Paşa’nın Hayatı ve Devlet Adamlığı (1855-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2018.

Altıntaş, Ahmet, “Makedonya Sorunu Ve Çete Faaliyetleri” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, S:2, 2005, ss.69-91.

Yarcı, Güler “Osmanlı Diplomasisinde Makedonya Meselesi (1876-1913)”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C:4, S:1, Ocak 2013, ss.76-114.

Arel, Ayda, “Foça Bağ Evleri ve Kule-Ev Geleneği”, *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1990.

Aşan, Tuğba, *Hüseyin Hilmi Paşa Siyasi Hayatı, Fikirleri Ve Şahsiyeti (1855-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2021.

Aydın, Mahir, “Hüseyin Hilmi Paşa”, *TDV*, C:18, İstanbul 1998, ss.550-551.

Aydın, Mithat, “Osmanlı Makedonya’sında Slavist Bulgar Komita Faaliyetleri”, *Belgi Dergisi*, C:2, S:18, Yaz 2019, ss.1587-1606.

Bayraktar, Kaya, “Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)”, *Bilgi*, S:69, 2014, ss.1-28.

Belge, Hadi, *19. yüzyıl Osmanlı Taşra İdaresinde Aynaroz Manastırları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.

Ekinci, Alper Fatih, *Osmanlı Devleti’nde Kışlaklar (XIX. Yüzyıl)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu 2022.

Ertürk, Suzan, *Balkanlar’da Aşırı Milliyetçi Bir Örgütlenme: Makedonya-Edirne Dahili İhtilal Teşkilatı (1893-1912)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2018.

Gücel, Dilek, *Osmanlı Arşiv Belgeleri İle Selanik Vilayetinde Komitacılık: (1890-1913)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2014.

Gümüş, İlker, “Aydın’da Cihanzade İbrahim Ağa Kulesi”, *ANASAY*, S:13, 2020, ss.167-190.

İnalcık, Halil, “Çiftlik”, *TDV*, C:8, İstanbul, 1993, ss.313-314.

İrtem, Süleyman Kani, Osmanlı Devleti’nin Makedonya Meselesi, yayına hazırlayan Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 1999.

Kanaci, Armend, Demirarslan Deniz, Savçın Emine Begüm, “Karadağ Geleneksel Konut Mimarisine Genel Bir Bakış”, *Mimarlık Ve Yaşam Dergisi*, C:7, 2022, ss.467-502.

Karademir, Zafer, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtliklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

Köse, Osman, “Bulgaristan Emareti ve Türkler, (1878-1908)”, *Turkish Studies*, C:1, S:2, 2006, ss.259-302.

Özdağ, Abdullah, “Son Sadrazamlardan Hüseyin Hilmi Paşa’nın Hayatı ve Faaliyetleri (1855-1923), *Karadeniz Araştırmaları*, S:41, 2014, ss.147-159.

Özküçük, Fatma Gül, *I.Meşrutiyet Dönemi Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

Saatçı, Meltem Begüm, *Makedonya Sorunu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2004.

Tan, Hakan, *Makedonya’da Bulgar Komite Faaliyetleri ve Boris Sarafof*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2013.

Tavşan, Cengiz, Sipahi Serkan, Temiz Betül İrem, “Gürcistan Geleneksel Mestia Evlerinin Mimari Özelliklerinin İncelenmesi”, *İDİL*, 2021, ss.1033-1047.

Tilbe, Özgür, *Hüseyin Hilmi Paşa’nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902-1908)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2018.

Tutal, Osman, “Balkan Coğrafyasında Osmanlı Konut Kültürü”, *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2006.

Uzer, Tahsin, *Makedonya’da Eşkıyalık Tarihi Ve Son Osmanlı Yönetimi*, 3.Baskı, TTK, Ankara 1999.

Weaver, Martin E., “A Tower House At Yeni Foça Izmir” *University of Macedonia Balkan Studies*, C:12, S:1 1971, ss.253-266.

Yıldırım, Bilge, “Foça Kule Evleri” *MİMARLIK*, S:2, 1999, ss.32-37.

Yıldırım, Bilge, *The Tower Houses In Foça*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 1997.